

Література та Життя

ГАЗЕТА КОНГРЕСУ
ЛІТЕРАТОРІВ УКРАЇНИ
№ 3(31)
березень 2010

Від редакції

ПОВЕРНЕННЯ ДО ТАРАСА

Цього року у Шевченківські дні Чернеча гора врешті дочекала свого, Богом і людьми заповіданого права бути головною у вияві всенародної шани до Кобзаря.

Президент В. Янукович прийняв рішення прийти в ці дні власне сюди, зламавши багаторічну і штучно створену традицію вручення Шевченківських премій лауреатам серед блиску софітів і пишності Оперної зали. І тут, у Каневі, у місці, оточеному аурую Пророка, привітати удостоєних найвищої мистецької нагороди України.

І хоча музей, що вже понад п'ять років піддається перманентній і сумнівній реконструкції і, отже, неприпустимому зволіканню із довгоочікуваним відкриттям, головна зала музею зусиллями не реставраторів була приведена до стану, належного для проведення торжества.

Під час покладання квітів на могилі Тараса в товаристві митців і науковців, що прийшли до єдиного духовно найвищого місця в Україні, Президент сказав:

"Творчість Тараса Шевченка - національний всесвіт, духовне небо України, унікальне планетарне мистецьке явище, єдине і неповторне, котре не має відповідника у світовій літературі.

Геній - новатор в поезії і в малярстві. Він підніс українську літературну мову до рівня найрозвиненіших мов світу і своєю творчістю, що зросла з народного кореня, демократизував європейську і світову літературу.

Творець унікального шевченківського стилю в малярстві, він задовго до Сезана і Гогена висловив право художника на розкріпаченість мистецького "я".

"Найталановитіший і найбагаторозумніший серед людей; абсолютно геніальний поет", - так сказав про Шевченка Іван Бунін, для якого кожне сходження на Чернечу гору було потребою душі й піднесенням до духовної вежі Тараса...

"Він - найбільш народний поет з усіх великих поетів світу", - через півтора століття скаже польський славіст, а німецький віртуоз літературного перекладу визнає: "Тарас Шевченко не має собі рівних у світовій літературі".

Шевченків Кобзар - вічне джерело для роздумів про безсмертя творчої енергії і нескореність людського духу, безсилля усіх заборон перед правдою Тарасового слова, для якого поет визначив долю нашого вічного охоронця:

**возвеличу малих отих рабів німих
і на сторожі коло їх
Поставлю слово.**

Кобзар - мистецька гордість українського народу; в ньому - сила інтелекту Поета, його оригінальне, творче бачення світу ліпить художню форму небаченої новизни, модерну і народну водночас, свіжу і вільну, експресивну і мелодійну. Недарма Шевченкові належить слава одного з наймузикальніших світових поетів.

Вкорінено національна і вселюдська, біблійська і сьогоденна творчість Шевченка - це вічна книга буття нашого народу і джерело вселюдського досвіду для нових, прийдешніх поколінь. Шевченко - мислитель і пророк, який випереджував свій час на сотню літ. Приклад найвищого злету Духа, що вільно ширяв над темрявою дійсності, вірив в істину, як в Божий промисел:

**Встане правда!
Встане воля!
І тобі одному
Помоляться всі язики
Во віки і віки!"**

Під час вручення Шевченківських премій до лауреатів і усіх зібраних Віктор Янукович звернувся із словами:

"196 років минає від дня народження Генія, Пророка, Поета всіх часів, котрий в темряві власної стражденної долі свято вірив, що рабство ніколи не стане для людини нормою існування.

З імені і творчості Тараса Шевченка почався невідворотний національний ренесанс українського народу.

Шевченко - духовна вершина України.

У його безсмертному "Кобзареві" сам народ впізнав свою душу, свою історію і передчув своє майбутнє.

За висловом Івана Франка, Шевченко "був сином мужика і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком, і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком і вказав нові, свіжі і вільні шляхи книжним ученим."

Його поезія - геніальна і природна, як правда - з глибин національного ґрунту сягає усіх континентів, бо вона - вселюдська.

Назавжди на сторожі коло нас Шевченко поставив своє пророче слово.

**Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті - своя й правда,
І сила, і воля...**

Хай сіє у віках ім'я і слово твоє, Тарасе, і хай збудеться в Україні твоє "дружнє посланіє":

**Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата -
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати...
І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України.**

Сьогодні традиційно вітаємо цьогогорічних лауреатів Шевченківської премії - найвищої в Україні мистецької нагороди. І бажаємо їм творчого зростання і наснаги на прийдешні роки - бо до Шевченка треба підійматись серцем, думкою і талантом усе життя."

На завершення церемонії Президент дав слово зробити все можливе, щоб музей Тараса Шевченка на Чернечій горі достойно відчинив свої двері уже цього року і щоб Україна якомога швидше вийшла на шлях до спільноти достойних країн світу.

У НОМЕРІ

Незнищенність

"Мы живы в памяти друзей"

стор. 4

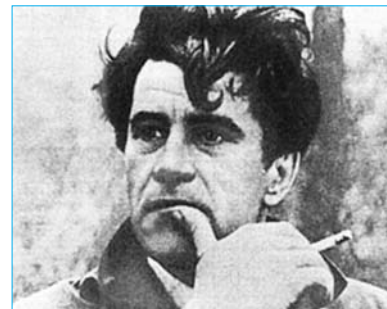
Ювілей

Повернення
із "внутрішньої еміграції"

стор. 6-7

Спогади

Григорій Тютюнник
вирішив свою долю сам...

стор. 9

Власна думка

Петро Толочко:
"Відсвяткувати за життя"

стор. 11

"Плоть моя стала словом"

24 марта в Харьковском литературном музее состоялся вечер памяти поэта Сергея Черняева. 28 февраля этого года ему исполнилось бы 40, но Сергей был убит 1 мая 2002 в возрасте 32 лет.

Кто кончил жизнь трагически,
тот истинный поэт.
А если в точный срок,
так в полной мере...

Эти слова Высоцкого невольно вспоминались на вечере. Точность срока - почти что возраст Христа, а главное - высокая трагедийность и философичность поэзии Сергея Черняева, - убеждают в том, что он "истинный поэт... в полной мере". Об этом говорил на вечере его организатор и ведущий Михаил Красиков, поэт и литературовед, публикатор и исследователь поэтического наследия, оставленного человеком, чьим кредо были слова:

Віршуй, поете, всім еством - за це
і бог, і гаспид все тобі пробачать.

Сергей писал на русском и украинском. На вечере была представлена книга "Зеленое солнце", объединившая два самиздатских сборника, подготовленных автором. Название книге дал ее составитель М. Красиков, увидевший глубокий символический смысл и пророчество в стихотворении:

Покуда дьявол смеется
В орлянку играют дети
А я зеленое солнце
Вижу на автопортрете
Вчера еще мог быть узан
В зеркале и на фото
А ныне на радость музам
Там солнце вполоборота
Плоть моя стала словом
Глаза - как помарок пятна
Дух же как хворост сломан
И брошен в костер закатный
Но может быть смутной тенью
Останусь на белом свете
Если найдут ступени
За кромку заката дети

Выступавшие на вечере друзья автора и люди, его не знавшие, но сделавшие для памяти этого человека немало (как, например, директор школы в с. Русская Лозовая Дергачевского района Владимир Иосифович Безъязычный, чьими стараниями летом 2009 г. была открыта мемориальная доска в школе, где учился Сергей), выразили уверенность, что стихам поэта, бывшего с вечностью на "ты", суждена нескончаемая жизнь, поскольку плоть его "стала словом", а истинное Слово по природе своей божественно, т.е. бессмертно.

Соб. кор.

ВЕЧЕР ПОЭЗИИ В ИЗМАИЛЕ

Дом учителя в Измаиле уделяет должное внимание местным музыкантам, литераторам, театральным.

В преддверии Всемирного Дня поэзии в Доме учителя решили собрать всех известных здешних поэтов, а также одаренных детей, делающих первые шаги на поприще стихосложения. В актовом зале Дома учителя собрались: председатель ЛИТО им. М. Василюка Марина Копаной, экс-председатель Оксана Картельян, член Одесской областной организации КЛУ Юрий Якименко, Татьяна Дрейчук, Тамила Кибкало, Наталья Абашеева, Нелли Тумакова, Юлия Радом, Кристина Корнеева и другие. Пришли старшеклассники городских школ со своими учителями-методистами. Дети читали стихи, а наставники рассказывали, как в их школах ведётся работа по привлечению ребят к литературному творчеству.

Публика прекрасно принимала и известных литераторов, и начинающих звездочек. Вечер получился тёплым и лиричным. И что интересно - зал Дома учителя был полон - значит, не иссякает тяга к творческому слову. А это не может не радовать.

Соб.кор

ЧЕХОВ З НАМИ. ГРИБОЕДОВ - ТЕЖ!

Нещодавно в столичному Будинку літераторів були вручені літературні премії імені А.П.Чехова та імені О.С.Грибоєдова, якими Спілка письменників Росії та Московська письменницька організація нагородили українських колег.

Разом із красивими лауреатськими медалями вручалися почесні дипломи, де, зокрема, зазначалось: "За подвижническую деятельность на благо русской и украинской литературы". Премії імені Грибоєдова удостоїлись поети Віктор Глущенко, Андрій Грязов і Василь Дробот, а премію імені Чехова отримали поет, головний редактор "ЛЖ" Станіслав Бондаренко, поет і видавець Євген Юхниця та заслужена артистка України Тамара Полтаржицька, яка за роки праці в Національній філармонії України створила цілу низку літературних програм і композицій за творами російських та українських класиків. Ці літературні премії за дорученням керівництва Спілки письменників Росії вручав наш колишній земляк, московський поет Володимир Артюх.

До речі, Володимир розповів про цікаві події в Москві, що стосуються української літератури. Нещодавно, зокрема, відбувся Всеросійський конкурс перекладів творів видатного українського поета Богдана-Ігоря Антонича, в якому взяли участь більше сотні перекладачів з різних регіонів Росії (навіть із Далекого Сходу) та України. Серед переможців конкурсу виявився й аспірант Національного університету України імені Т.Г. Шевченка В'ячеслав Левицький, і сам Володимир Артюх, який, між іншим, переклав не лише поезії Богдана-Ігоря Антонича, а й Ліни Костенко, що прозвучали в Будинку літераторів того вечора.

Влас. інформ.

На фото: Премію і медаль отримує Андрій Грязов.

В Приднестровье состоялся VII Съезд писателей

21 марта в Тирасполе состоялся VII съезд Союза писателей Приднестровья, посвященный дате образования организации.

Союз писателей Приднестровской Молдавской Республики был образован в 1995 году. С 2000 года ежегодно выпускается альманах "Литературное Приднестровье", в котором публикуются работы в различных жанрах писателей республики и других стран на русском, украинском и молдавском языках. В настоящий момент Союз насчитывает порядка 80 человек, 8 из которых являются также членами Союза писателей России.

На съезд собрались поэты и писатели, представляющие все города и районы Приднестровья, почетные гости, среди которых был и заместитель председателя Международного писательского союза Андрей Облог.

Подводя итоги творческой деятельности, президент Литературного фонда Приднестровья, писатель Валерий Кожушмян отметил, что только в Бендерах за годы работы Союза было издано 90 книг, 75 из которых относятся к художественной литературе. "В 2008 году в Москве под редакцией писателей Юрия Бондаря и Олега Шестинского издана "Антология современной литературы Приднестровья", куда вошли произведения здешних авторов в различных жанрах", - сказал он.

Сергей ГЛАВАЦКИЙ

"ПЛАНЕТА ПОЕТА"

У Національному музеї літератури України нещодавно відбулося вручення премії імені Леоніда Вишеславського "Планета поета", якої цього разу удостоєні дві знакові поетеси.

Одна з них - Світлана Йовенко, яку ще геніальний Микола Лукаш називав "волошкою української поезії" і яка, зокрема, перекладала з польської Віславу Шимборську, коли та ще не була нобелівською лауреаткою. Інша - Наталя Горбаневська, видатна правозахисниця, "в'язень сумління", представниця тієї відважної сімки, яка 1968 року вийшла на Червону площу Москви на знак протесту проти вводу радянських військ до Чехословаччини.

Друга частина вечора, власне, перетворилася на творчий вечір Горбаневської, яка мешкає в Парижі після вигнання її з СРСР, а в незалежну Україну прибула вперше. Звучали її вірші не лише в оригінальному, авторському виконанні, а й у гарних перекладах українською Валерії Богуславської зі щойно виданої у Києві книжки. Горбаневська також читала вірші Василя Стуса в своєму перекладі, а ще Наталія Євгенівна, відповідаючи на запитання представника "ЛЖ", розповіла про свої теплі взаємини з українськими дисидентами - В'ячеславом Чорноволом, Леонідом Плющем, який теж нині мешкає у Франції, і зі славним письменником-киянином Віктором Некрасовим, який був близьким другом Горбаневської після його вимушеного переїзду з Києва до Парижу.

Влас. кор.

На знімку (справа наліво): Наталія Горбаневська, Ірина Вишеславська, Світлана Йовенко.

Вітаємо

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
№ 291/2010

Про відзначення державними нагородами України (витяг)

За вагомий особистий внесок у соціально-економічний і культурний розвиток України, активну громадську діяльність, багаторічну сумлінну працю та з нагоди Міжнародного дня прав жінок та миру постановляю:

Нагородити орденем князя Ярослава Мудрого V

ступеня **СКОРИК Ларису Павлину** - професора Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, м.Київ.

Президент України **Віктор ЯНУКОВИЧ**
4 березня 2010 року

ВСЕУКРАЇНЬСЬКА ТВОРЧА СПІЛКА
"КОНГРЕС ЛІТЕРАТОРІВ УКРАЇНИ"
ЩИРО ВІТАЄ ЛАРИСУ ПАВЛИНУ
З ВИСОКОЮ ДЕРЖАВНОЮ НАГОРОДОЮ

МОМЕНТ ОБЩЕСТВЕННОЙ ЗНАЧИМОСТИ

В канун 8 Марта и Шевченковских дней Украинская Служба Спасения наградила литературного критика и книгоиздателя, лауреата Международной литературной премии имени Тараса Шевченко Галину Николаевну Кириченко, члена Межрегионального Союза писателей и Конгресса литераторов Украины, своим высоким отличием - "Почётный Золотой Крест за вклад в развитие УСС". Награду вручил в Киеве, в штаб-квартире Украинской Службы Спасения председатель УСС генерал-полковник Павел Петрович Дыба. Напомним: недавно Галина Кириченко отметила своё 50-летие. Сегодня к чествованиям личного характера добавились и поздравления общественной значимости.

Георгий Ставарский

АВТОРЫ КНИГИ ПЕРЕВОДОВ ОТМЕЧЕНЫ ЛИТЕРАТУРНЫМИ ПРЕМИЯМИ

В 2009 году с целью популяризации произведений современных украинских и русских поэтов Межрегиональный союз писателей и Конгресс литераторов Украины начали реализацию проекта "Золото переводов". Поэтам, занявшимся переводом книг своих коллег с украинского языка на русский или с русского на украинский, писательские организации оказывают активную поддержку в поиске спонсоров издания этих книг.

Первая книга, вышедшая в рамках этого проекта, - "Лектура Сони Маузер, или приданое для современной бомбистки". Это сборник избранной интимной лирики одного из отечественных поэтов Юрия Кириченко (Днепропетровск), любовно и бережно переведенный на русский язык Викторией Мирошниченко из Луганска. Именно о ней известный поэт Василий Дробот сказал: "Виктория - один из наиболее глубоких и образно мыслящих авторов в современной русской поэзии Украины". Своими произведениями Кириченко и Мирошниченко напоминают читателям: в любое время есть возможность "остановиться, оглянуться", вспомнить о вечных ценностях, среди которых любовь и дружба - одни из наиболее ценимых.

Наверное, поэзия (так же, как красота) вряд ли в состоянии спасти мир. Но подсказать ориентиры, помочь выделить приоритеты, дать рецепт от озлобленности и бездушия - в состоянии. И на украинском языке, и на русском.

Учитывая высокие достоинства новой книги, а также в ознаменование удачного начала проекта "Золото переводов", руководство МСПУ и Конгресса литераторов Украины приняло решение отметить соавторов поэтического сборника литературными наградами. Юрий Кириченко удостоен премии имени Михаила Матусовского, а Виктория Мирошниченко - имени Владимира Сосюры.

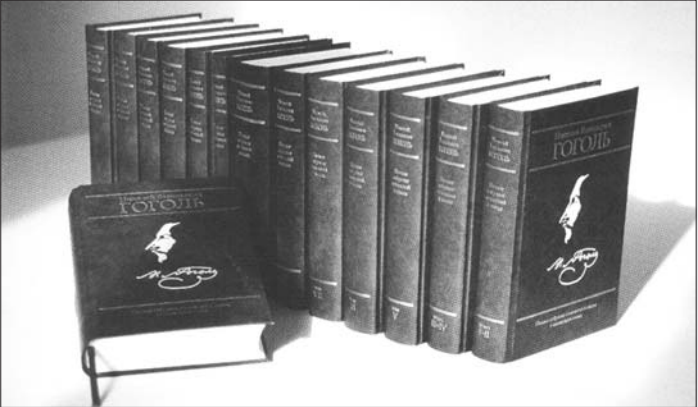
Поздравляем! И ждём появления новых книг поэтических переводов.

Владимир СПЕКТОР

ГОГОЛЬ ЯВИВСЯ У ВСІЙ ПОВНОТІ

У Національному музеї російського мистецтва при рідкісному скупченні відомих людей з України та Росії презентували повне зібрання творів Миколи Васильовича Гоголя в сімнадцяти томах (п'ятнадцяти книгах).

Це найповніше зібрання великого класика-земляка є спільним російсько-українським проектом і покликане служити як християнській просвіті людей, так і єднанню слов'янських народів. Про це, зокрема, говорив на вечорі Предстоятель Української православної церкви Володимир.

Саме Блаженніший Володимир та Патріарх Московський і всієї Русі Кирил благословили в світ це ґрунтовне видання. А допоміг матеріалізувати його благодійний фонд "Богуслав" (голова правління фонду Володимир Романенко). Від найповнішого з попередніх гоголівських видань - дев'ятитомного 1994 року - нинішнє відрізняється доволі суттєво, бо вперше включає в себе всі художні, літературно-критичні, публіцистичні й духовно-моральні твори письменника, в тому числі - незавершені. Нове видання - ексклюзивне, носить науковий і новаторський характер. Уперше в зібрання ввійшло не лише листування Гоголя в повному обсязі, а й відповіді його адресатів. Про це говорили на вечорі шановні московські гості - доктор філологічних наук, укладач і коментатор видання Володимир Воропаєв та головний редактор Видавництва Московської Патріархії Володимир Сілов'єв. На сьогодні у Росії та в Україні планується випустити у світ лише по 1000 комплектів цього унікального видання. Реалізація повного зібрання творів та листів Миколи Гоголя в Україні носить форму благодійної акції: усі отримані кошти буде направлено на будівництво Духовно-просвітницького центру на Татарці у Києві.

Влас. кор.

СМАК КНИЖОК НОВИХ ВІД КАПРАНОВИХ

Уперше весняний ярмарок "Книжковий світ" ("Медвін"), який відбудеться 8 - 11 квітня, стартував значно раніше й доволі нетрадиційно, смачно і комфортно - завдяки відомим видавцям та письменникам братам Капрановим.

На розкішній, європейського стибу кухні, перед якою розташована невелика глядацька зала для журналістів і всіх бажаючих, брати Капранови, а також письменник Сергій Пантюк презентували одну з кількох і чи не найсмачнішу акцію "Письменницька кухня", щоб заздалегідь привернути увагу до книжкового ярмарку. Слід зазначити, що, мабуть, жоден із журналістів (а чи й просто гурманів) не пошкодує. Під гаслом "Схід і Захід разом" письменники як завзяті кухарі приготували на очах присутніх спершу знамениту страву карпатських вівчарів - бануш, а за кілька хвилин також дали скуштувати південноукраїнську мамалигу. Що цікаво: у більшості присутніх виникло бажання попросити добавки. І це було виконано. Після двох страв на першому поверсі, всіх закликали до подальшого смакування в ресторані, під кухнею. Й там-таки сповістили, що на ярмарку можна буде побачити рідкісні мистецтва й повчитися. Їх продемонструють Ася Гонца - українська художниця, скульптор, яка працює в рідкісній техніці паперової скульптури, Ольга Верменич - майстер скоропису й каліграфії, Юрій Антонов - художник-графік, каліграф, організатор фестивалю каліграфії та шрифтів "Рутенія" та інші.

На самому ярмарку, починаючи з 8 квітня, теж будуть такі щоденні "смачні" акції приготування страв письменниками - всі охочі зможуть скуштувати кулінарні витвори від Світлани Пиркало, Олеси Ільченка, Галини Вдовиченко, а ще стати учасниками акцій "Книжка й театр", "Книжка й кіно", "Книжка й мода" "Книжка й музика". Хоч найбільше на ярмарку відбудеться все ж саме літературних зустрічей з відомими авторами нових книжок, презентацій, автографесій. Серед них, зокрема, буде представлено й друге, доповнене видання роману "От я вся - я свято, або Віхола лохів" Станіслава Бондаренка. Перше було розкуплено за рекордні чотири місяці, а тепер роман вийшов у тому ж видавництві "Ярославів Вал", але під іншою обкладинкою.

Влас. кор.

На знімку: Брати Капранови та Сергій Пантюк на "Письменницькій кухні".

" Г Р А "

У Києві побачила світ нова збірка гумору та сатири поета Віктора Глушенка "Гра. Поезії" (Ніжин, "Аспект-Поліграф", 2009).

В анотації до книги говориться: "Як сказав мудрець, усе наше життя - гра. І автор прислухався до такої авторитетної думки. Тож, ігри дитинства - "Гра у класики" та інші дитячі ігри; зрілої юності - "Кафе-шантаж" з усіма наслідками, які з цього витікають; і, врешті, ігри зовсім зрілої юності - "Плюйбой".

Проте книга - іронічна, сатирична, тому й наповнення всіх звичайних понять відповідне. Не можна ж, кінець кінцем, до всього ставитися серйозно. Іноді на те, що відбувається, варто подивитись під іншим кутом.

Смійтеся на здоров'я!"

А на додачу - дещо від автора, бо ж не-забаром день гумору.

- * Ищи, ищи, найдешь - не обижайся.
- * И смерть свою я пережил бы как-то.
- * Индюк был важный - он был вкусный.

Ума палата номер шесть -
Все, что у нас сегодня есть.
А если нет ума совсем,
Тех переводят в номер семь.

А там хоть вой, а хоть кричи,
Но не идут туда врачи.
И все, в ком жажда жизни есть,
Хотят обратно в номер шесть.

Крым, который... трубу открыл,

а в конце марта еще и удостоился российско-украинской премии имени Юрия Долгорукого.

Книгу "Труба" известного драматурга и прозаика Анатолия Крыма представили в Киеве довольно громко. Вечер вели Василь Шкляр и знаменитый гость из Москвы Виктор Ерофеев, а среди выступающих авторитетно звучали патриарх украинской прозы Анатолий Димаров, давний, еще с армейских лет, товарищ автора поэт Юрий Рыбчинский и другие.

Пожалуй, больше всех удивил необычными подробностями Юрий Рыбчинский, который, как оказалось, служил с Анатолием Крымом в одной и той же армии, точнее - в одном и том же ее... музыкальном подразделении. Так вот, выяснилось со слов поэта, что Крым был у них не только комсоргом, но и подающим надежды скрипачом. Но, кроме того, он вдруг стал активно писать в армейскую газету заметки, в которых, по словам Рыбчинского, уже проявлялись писательские наклонности будущего драматурга и прозаика. Посему Юрий не просто посоветовал Анатолию заняться всерьез литературой, а, можно сказать, подтолкнул его в это "сумбурное" море.

Что касается романа "Труба", то остросовременная направленность его сражает с первых строк: действие начинается в... президентской администрации, где успешно, с хорошим "левым" наваром трудится двоюродный племянник "самого". И вдруг все летит к чертям - переворот! И приходится верхушке опуститься ниже плинтуса - в подполье, в "трубу", и во имя живота своего как-то пробираться в сторону демократического Запада.

Но по дороге их встречают, похоже, кто-то вроде "сталинских соколов"... Словом, пусть дальнейшие изгибы "Трубы" изведает сам читатель, а нам и без того есть о чем поговорить с автором.

- Анатолий, ваш роман "Труба" уже в первые недели после издания имеет все шансы стать заметным явлением на книжном рынке. В нем вы беспощадны к правящей элите, и в то же время почти все герои вызывают у читателя если не сочувствие, то жалость. Почему?

- Просто они попали в трубу и превратились в обычных людей, которые в повседневной жизни были для них "пересіченими", электоральной массой и т. д. Чем скорее они поймут тщетность своей "божественности", чем быстрее откажутся от иллюзий, будто они влияют на исторические процессы, тем лучше будет для них. И для нас, конечно.

- Предыдущая ваша книга "Рассказы о еврейском счастье" получила довольно широкий резонанс, она трижды издавалась в Украине, недавно издана в Москве, переведена на многие языки. Надеетесь на такую же удачную судьбу "Трубы"?

- Судьбы книг порой так же сложны, как и человеческие. Но у меня уже есть договор на издание книги в московском издательстве "Зебра Е", ее уже переводят на украинский, болгарский, польский, она будет представлена на международных книжных ярмарках. Надеюсь, у этого романа будет еще своя интересная история.

- Ваши пьесы идут во многих странах, по вашим сценариям сняты пять фильмов. Можете дать оценку состоянию украинских театров и кинематографа?

- Театр наш страдает хроническими болезнями - отсутствием государственной поддержки, безразличием власть имущих. Но эти болячки, как хронический насморк - не пройдут никогда, и я не верю, что завтра власть будет ломиться в театр, либо озаботится его проблемами. Театр живет и будет жить благодаря фанатикам, которые занимаются этим ремеслом. Что касается кино, то сразу же отмечу, что фильмы по моим сценариям только снимались украинскими медийными студиями, но деньги и подавляющее большинство артистов - российские. Украинское кино существует в "устных рассказах" ветеранов киностудии Довженко. Особенно смешно наблюдать, как разговоры о будущем украинского кино вспыхивают во время берлинских или канских фестивалей, когда нам показывают украинский павильон в лучших шароварных традициях, с салом, борщом и двумя дюжинами людей, никакого отношения к кино не имеющих. Я уверен, что за одну такую презентацию можно было бы снять один художественный фильм, но спонсор рассудил иначе - его продукция должна украшать стол, а не экран. Многие проблемы театра, кино, да и других искусств вообще у нас заболтаны на самом высоком государственном уровне, и дико было пять лет подряд наблюдать, как, в общем-то, в демократическом государстве художественный вкус навязывался обществу одним человеком.

Константин Станиславский

На снимке (фото автора): Писатель Анатолий Крым.

Он ушел в планетарный мир Поэзии

(Предисловие к книге избранной поэзии Ю. Каплана "Время приревновав")

Каждая встреча с исполненной совершенства слова и неукротимости мысли поэзией Юрия Каплана - это почти осязаемость энергетической волны, живительной, влекущей, ранящей и целительной. XX век явил яркие творения поэтов, связанных с украинской землей, которой, по формуле Юрия Каплана, "принадлежит все, рожденное под этим небом". Украиноязычные, русскоязычные, творившие на идиш, иврите, немецком - они вошли в планетарный мир Поэзии, неотделенные от любви к месту рождения своего таланта, от щедрой красоты родного края - маленькой части общечеловеческой Земли.

Среди них - искрящийся сплав силы и нежности, откровенности и отваги, печали и надежды, вдохновенности и спасительной иронии - рыцарская поэзия Юрия Каплана. В течение долгих двадцати лет запрета на печатание, без надежды выйти к читателю, его утешали строки Николая Ушакова:

*Чем продолжительней молчание,
тем удивительнее речь.*

"Были в моем положении преимущества, - вспоминал Ю. Каплан - Не надо было оглядываться на цензуру, я не знал редакторских ножниц, не страдал "синдромом внутреннего редактирования". Да, двадцать лет не печатался, зато теперь мне не стыдно ни за одну мою строку".

Юрий Каплан сам подобрал стихи для сборника "Время приревновав", намереваясь издать его в Москве в конце 2009 года. Но трагическая гибель последнего Председателя Земного Шара, подобно той, что постигла его предшественника и учителя Леонида Вышеславского, прервала задуманное, равно как и другие масштабные планы Ю. Каплана - основателя и Председателя Конгресса литераторов Украины, покровителя молодых талантов, подвижнически возрождавшего незаслуженно забытые имена унесенных апокалиптическими ветрами XX века поэтов. Их прекрасные произведения явлены нам на страницах антологий: "Киев. Русская поэзия. XX век", "Украина. Русская поэзия. XX век", задуманных, подготовленных и изданных Юрием Капланом.

Поэту и Гражданину Юрию Каплану особо близко определение Поля Ва-

лери: "Поэзия - это симфония, которая объединяет мир, что нас окружает, с миром, который нас посещает". Сотворенный поэтом мир неотделим от реального мира, и за это единение расплачивается человек в поэте - нервами, сердцем, неистребимыми осложнениями своей человеческой судьбы, дабы без остатка и навсегда войти в Поэзию.

*Не световой, не суетный, не судный -
Единственный свободный день в судьбе,
Когда душа - не крепостная будней,
А выбирает небо по себе.
Опять душа... Мешочница. Мишень.
Все впитываешь, копишь,
любишь, жаждешь.*

*И каждая строка - твой Юрьев день,
Твое освобождение - в слове каждом.*

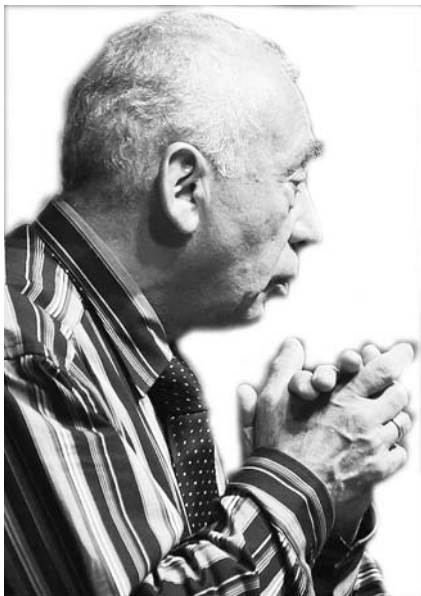
Над безукоризненной техникой и образностью поэзии Ю. Каплана господствует высекающая энергетические искры напряженность поэтического нерва:

*По группе крови - мы из группы риска,
Нас соблазняют кровля, круча, кратер.
Вернемся ли к истокам материнским?..
О "Stabat Mater..."
Мы сами выбрали такой фарватер
И никогда уже не повторимся.
Сольемся ли с природой материнской?..
О "Stabat Mater..."*

Неотвратимому трагическому осложнению человеческой судьбы Поэта наперекор сборник "Время приревновав" вышел в свет. Стараниями его дочери Анны и верного друга Татьяны Чепелянской, поэтический дар которой одним из первых заметил и благословил Юрий Каплан, неутомимый наставник молодых талантов литературной студии "Третьи ворота".

Таким искренне радующимся успехам других, черпающим силу собственного вдохновения в уверенности, что "гореть и падать, падать и гореть - единственные верные глаголы", в любви к бытию неизмеримо большей, чем к самому себе навсегда остается приревновавший время Юрий Каплан. Настоящее явление, обусловленное высочайшим регистром Поэтического Таланта, блистательностью Мысли и поразительной крепостью человеческой Личности.

Лариса СКОРИК

БОГУ В ИЮЛЕ

*Мы истины твои постигли.
Увы, итоги тяжелы.
Какие кары нас постигли,
Что выплывится в этом тигле
Неуправляемой жары?*

*Я от рождения не робкий,
Но бред рождается в душе:
Твои реакторы и топки
Оставят землю в неглиже,
Твой чемоданчик с красной кнопкой
Доступен смертному уже.*

*Из вещей снов, из древних книг ли,
Как током, резануло нас:
И ты играешь в фигли-мигли,
Непредсказуем резонанс.
Мы эту истину постигли,
Прости меня, в недобрый час.*

*Господи, может, я много грешу,
Но Ты на слове меня не лови,
Ведь я ничего у Тебя не прошу,
Кроме ее любви.*

*Господи, может, я долго дышу,
Так Ты меня останови,
Но я ничего у Тебя не прошу,
Кроме ее любви.*

*Мета метафоры.
Божьего промысла яд.
Выкрикнут: "Автора!"
Выдохнул: "Это не я".*

ВРЕМЯ ПРИРЕВНОВАВ

*Время приревновав,
Небу грозя пером,
Будешь искать слова,
А подвернется тромб.*

*Префиксов и корней
Вечен водоворот.
Видимо, смерть верней.
Верностью и берёт.*

*Плохо ли, хорошо -
Сразу и навсегда.
Пусть говорят: ушел.
Пусть говорят: судьба.*

*Всё-таки жизнь - анонс.
Нет - приговору: весь.
Сколько бы ни унёс,
Всё остаётся - здесь.*

*Твою беду руками разведу,
А собственную боль сожму в горсти.
Куда мне взгляд и душу отвести,
Чтоб от любимой отвести беду.
В который раз пойду на поводу.
(Была бы боль, а повод нас найдёт.)
Твою беду руками разведу.
Пусть только нас Господь не разведёт.*

*Замшелы каменные истуканы,
Но жив седой и расторопный леший.
Какая проза: говорить стихами
О самом наболевшем.*

*Какая проза: изощряться в рифмах,
Вгонять в размер тоску своих лишений,
Какая проза: пользоваться грифом
"Секретно, но несовершенно".*

*Всё чаще ломка. И всё круче доза.
И муза с каждым годом всё капризней.
Всю жизнь писать стихи - какая проза.
Но это - проза жизни.*

*Не надо суетливых жестов,
Пустых сентиментальных фраз,
Пусть будет сдержан и торжествен
Последнего прощанья час.
Ведь за снегами, за дождями,
Сквозь стук колес и скрип осей,
Такими же, как в час прощанья,
Мы живы в памяти друзей.*

Юрий КАПЛАН

Юг Украины - в память Поэта

"Славянские традиции" в Крыму. Свои посвящения Юрию Каплану прочли одесситки Людмила Шарга и Евгения Красноророва, известный поэт из Николаева Алексей Торхов.

Как дань памяти Поэту был представлен четвертый номер литературного альманаха "ЛитЭра", большая часть которого посвящена фестивалю "Славянские традиции - 2009" (напомним, что Юрий Григорьевич был одним из его создателей и вдохновителей). Альманах был издан симферопольским издательством "Доля" за счет собственных средств Валерия Басырова - сопредседателя Конгресса литераторов Украины и члена жюри "Славянских традиций". Издание, включающее в себя множество материалов, стало не просто сборником текстов участников, а "путеводителем" по фестивалю. В нем опубликованы программа фестиваля, история его создания и краткий дневник событий, произошедших за несколько фестивальных дней, списки финалистов и победителей, приветствия участникам от Союза писателей России, Департамента культуры города Москвы и др. Отдельный раздел посвящен членам жюри фестиваля Юрию Полякову, Владимиру Кострову, Евгению Рейну, Сергею Казначееву, Валерию Торопцеву, Ирине Силицкой, Владимиру Спектору, Станиславу Бондаренко, Сергею Главацкому и, конечно же, Юрию Каплану.

**Пресс-служба Южнорусского Союза Писателей
и Одесской областной организации КЛУ**
На снимке: Выступает Алексей Торхов.

Бунтарь, поэт, вожак и полемист

Недавно в Мюнхене состоялся вечер памяти Юрия Григорьевича Каплана.

Ведущие вечера - поэты Тамара Жирмунская и Марк Хабинский - рассказали гостям о жизни и творчестве трагически ушедшего поэта, вспоминали о том, как Юрий Григорьевич приезжал в Мюнхен (последняя встреча на немецкой земле состоялась в конце октября 2008 года). Из городка Тамм, который расположен близ Штутгарта, на встречу приехала со своей семьей дочь поэта Анна Мясковская. Анна Юрьевна трогательно читала стихи отца, рассказывала о нём, комментировала видео- и звукозаписи, фотографии, сделанные во время юбилейного вечера Юрия Григорьевича в столице Украины по случаю его 70-летия.

Прочитал стихотворение дедушки и внук поэта - Саша. А с экрана стихи Каплана звучали в авторском исполнении. Три часа публика, заполнившая до отказа зал на 1200 мест, с жадным вниманием и восторгом слушала поэта. На экране мы видели его лицо, сосредоточенно напряжённое и важное, знакомое многим в нашем городе... А потом Анна продемонстрировала кадры с вечера памяти, проведенного в августе 2009 г. в киевском Доме ученых. Слушателей до слёз тронули задушевные песни в исполнении барда Анатолия Лемыша. Горестно прозвучали его слова: как же не уберегли поэта от гибели, мы, воинство его соратников?

На встрече выступил драматург Дмитрий Кисин, ранее - председатель комитета литераторов Киева. Бард Александр Савин представил свои песни, сочиненные на слова поэта. Поделилась своими воспоминаниями о встречах и дружеских беседах с Капланом Нелля Швейнова.

Напоследок публика смогла приобрести сочинения Каплана, заказывала недостающие издания - сборники стихотворений, альманахи "Юрьев день", уникальные антологии, составителем которых был Юрий Григорьевич.

По материалам Марка Хабинского

Олександра БІЛИНКЕВИЧ

Трохи про Миколу

Продовження.**Початок у №1-2 за 2010 р.**

Як не поспішав у праці, казав майже винувато: "Я пишу так" - так не поспішав і в усьому. Втім, по ньому було видно, що не вмів поспішати, метушитися. Не поспішав на поїзд чи літак, на зустріч із кимось. Усе в дорогу збиралося поволі (інша річ, що готувалося заздалегідь і не ним самим). А коли все було готове і машина мала ось-ось заїхати, Микола час від часу діставав позолоченого кишенькового годинника (для всіх - "золотого" і купленого за перший гонорар, при цьому ставав у позицію "ноги на ширину пліч") і контролював час.

Не квалівся, навіть голодний, до накритого столу. Не поспішав їсти, їв поволі й красиво. Наче їв не для того, щоб втамувати голод. Любив просту селянську їжу (так називав літні салати з вареною картоплею, а взимку - печену картоплю із квашеною капустою). Нарізані на салат помідори, огірки, цибуля з домашньою олією мусили якийсь час постояти, "пожити разом", пустили свій сік (як казав: "юшечку"). Коли вже юшечка з'являлася, ломив туди кусочками хліб, щоб намокав. Дивився, як той хліб намокає - і аж потім починав їсти. Їв і ніби дякував тій їжі, що може її їсти. Вдома молоду зелену цибульку змитував у кільце і їв, як у дитинстві. Це про нього англійське: "Голод і метушня принижують джентльмена". У всьому не поспішав. Поспішав тільки зиркнути на годину, на щось, аби запам'ятати.

Щодо автобіографічності у творчості Вінграновського. У шкільних і студентських зошитах багато присвят конкретним жінкам, і це, як сам казав, було "правильно". Потім, уже ближче до сорока, від таких присвят відмовився, і, як завжди, не пояснював чому. Віддавав належне конкретному поштовху, але й дивувався, як можна не розуміти, що Поезія - стан його власної душі, яку може "понести" так, що невідомо, за кого чи за що вона зачепиться через рядок.

Перебираючи архів Миколи, я знайшла його рукою записаний вірш "Вас так ніхто не любить...". Заголовок цього вірша був "Україні".

А про те, що вірш "Я сів не в той літак" не був навіяний конкретною жінкою (як переконаний дехто навіть з ближчого його оточення), казав мені Микола сам: "І взагалі не про жінку там мова".

Відносно прозових творів, то навіть причетні до літературного процесу люди розпитували, чи він насправді ходив у дитинстві на базар купувати корівку ("Первінка"), чи був у нього човник ("Літо на Десні"), як і де купував свою кобилку ("Манюня"). На такі запитання Микола притишено, по-змовницькому, широко усміхаючись, відповідав: "Це все я придумав". Хоч було воєнне дитинство ("Первінка"), поїздки на Десну ("Літо на Десні"), знімався фільм "Дума про Британку" (повість "У глибині дощів"). Найбільше було варіантів походження кобилки Манюні ("Манюня"): виграв конячку в карти, отримав подарунок від директора

кінного заводу, купив у циганів (цей варіант і залишився в повісті). Насправді така конячка була у Миколиної двоюрідної сестри, яка жила в селі Кримці; сестра була дояркою, їздила на ферму возиком, запряженим кобилкою, і та кобилка зовсім не називалася Манюнею. Микола чи не один тільки раз вибрався тим возиком у лісосмугу, і, як виявилось, цього було достатньо для "Манюні".

За нагоди, але все ж таки нерідко, казав: "Але ж я маю професію", бо закінчив Московський інститут кінематографії. Знявся в чотирьох художніх фільмах, сам зняв чотири художні й вісім документальних фільмів. Про свої ролі в художніх фільмах не згадував, хіба що про Івана Орлюка, бо це був Довженків герой, і Микола був дуже щасливий у пору своєї молодости. Хоч і тоді, знімаючись у "Повісті полум'яних літ", мало думав про своє кінематографічне майбутнє.

Дуже хотів мати вдома свій фільм "Дума про Британку", але стрічки не виявилось на студії у Києві. Недавно ми дізналися, що фільм є в архіві в Бєлих Столбах, під Москвою, куди потрапляло все, що робилося тоді в кіно. Але той варіант "Думи про Британку" широкоформатний, і апаратури, щоб перевести в формат, придатний для демонстрації фільму, зараз немає.

Микола планував зробити серію документальних фільмів про історію України на основі своєї маленької книжечки "14 столиць України". Ця тоненька книжечка виходила друком тричі (раз румунською мовою) в Києві та в Одесі за сприяння Миколиних товаришів. Перші три фільми "Чигирин - столиця Богдана Хмельницького", "Батурин - столиця гетьмана Івана Мазепи", "Галич - столиця князя Данила Галицького" були створені на Укркінохроніці, 1994 - 1995 р.р. Для створення фільму "Гетьман Сагайдачний" було засновано "Фонд 14 столиць України", зареєстрований, зі своєю печаткою і бухгалтером. На фільм "Гетьман Сагайдачний" кошти виділив фонд "Відродження". А потім Микола задумав розіслати по всьому світі в українські осередки листи-звернення про подальше фінансування його плану. Адреси таких осередків надав Миколин приятель, нині покійний, письменник Володимир Біллів, що жив у США. Ми розіслали близько 300 таких листів-звернень. Друкувалося те звернення і в одній українській газеті у США. Відгуків було не більше п'яти (ті листи збереглися), а між ними лист, найдорожчий Миколі, від старенької українки з Нової Зеландії із побажанням успіхів у праці та із загорнутими в копіювальний папір (щоб не просвічувались дорогою) десятками новозеландськими доларами.

Із задуманих чотирнадцяти документальних фільмів про історію України він встиг зробити ці чотири.

Микола любив свій документальний фільм "О. Довженко 1941-1944 рр.", яким вшанував пам'ять свого вчителя до його 100-річчя від дня народження. В цій картині він на зоровий ряд Довженкових кадрів з фільму "Україна в вогні" поклав текст із щоденника Олександра Петровича 1941-1945 рр.

Він любив невелике товариство, любив бути в центрі уваги. Тоді розповідав, вигадував, випробовував свої фантазії на

слухачах, "гуляв зі словом". Волів мати таке товариство у себе вдома. Можу сказати, що в гості не дуже й любив ходити. А вдома під рукою завжди було щось свіжонаписане і була нагода прочитати це вголос і побачити очі слухачів.

Допускаю, що певних людей Микола міг дратувати. Навіть можу здогадуватися чим. І якщо таке роздратування виникало через нестримне буяння Миколиної уяви, розкошування словом, чи тому, що тему розмов завжди задавав він - тоді що? Не виключав Микола можливих закидів щодо історичної документальності у "Наливайкові". Перед тим, як сісти за "Наливайку", вивчив історичні джерела, що були доступні йому. Знав зброю тих часів, одяг селян, української шляхти, польських вельмож, козацького і польського війська, ландскнехтів і пікінерів. Зберігся аркушик, який прислав йому хтось мені невідомий, де чітко розписано не тільки склад пороху для гармат козацьких часів, але і як козаки ним користувалися. Він "намацував" події, сам казав, що переходив разом зі своїми героями всі їхні дороги, поля, ліси, брав участь у всіх битвах. А коли написав і останню битву, щасливо сказав: "Усе. Маю". До свого роману ставився як до живого організму, в якому все було для нього однаково важливе. В тому числі й малинова брошка під підборіддям Жол-

кевського, і внутрішні монологи Куріпачки - коника Петра Жбура.

Він випишував "Наливайку" так, як художник картину, а не як ілюстрацію до історичних текстів, не як підручник з історії. Постать Наливайка, його оточення - людей, коней, верблюдів, різну живу дрібноту - писав із великою любов'ю, весело і гордо.

Десь зі середини травня і до жовтня, і так з року в рік, у домі починалися розмови про мандри. Називати це мандрами було б неправильно, бо, виїжджаючи з наметом на берег Росії чи Десни, він там і залишався. Місце для його "бази" вибиралося дуже вимогливо, з урахуванням усяких деталей, і не тільки пейзажних. Наймилися були йому місця на Росії, поблизу сіл Яблунівки, Шкарівки, Трушків, а на Десні - біля Лутави, Біликів, Новобільського. В котрійсь остаточно облюбованій місцині ставився намет, перш за все, як знак чиеїсь присутності!, бо сам Микола у ньому рідко перебував, а в чорному спальному мішку спав хтось із товаришів-гостей. Сам Микола спав чи лежав під деревом на вивернутому кожу-

сі, босий, з кросівками біля кожуха. Дощик (хіба що дощ) не заважав йому. Лежав і командував: кому нести воду на юшку, кому збирати хмиз, а кому закидати вудки. Лежав, командував і все, що було далеко від нього, і те, що ближче, коло кожуха, розглядав. Вихоплював оком найдрібніше населення у траві, крилате у повітрі.

Залишався на березі при наметі переважно сам, хоча місцеві люди любили приходити до нього в гості; приносили питну воду, свіже чи кисле молоко, домашні харчі. І говорили, говорили. Микола вмів не тільки розповідати. Умів слухати, іноді "провокував" гостя на розповідь, щоб потім, уже вдома тим почутим переїматися і думати, як допомогти. Іноді хтось із гостей залишався в наметі ночувати, бо сам Микола потім зізнавався, що ночами над річкою самому йому було незатишно.

З більш віддалених поїздок то були Буковина, Карпати. І ці поїздки описали у своїх спогадах Роман Дідула і Мирослав Лазарук. Гори Микола любив, але степи йому були любіші.

Кожного року їздив до своїх рідних, у Кумари, Кримку, Первомайськ. Там зупинявся у Мами, потім у молодшого брата Аліка, а як не стало Мами і брата - у сестри Гелі.

У мандрах я участі не брала, бо, як казав Микола: "Ходила на службу в лікарню". Про мандри знаю з його розповідей, розповідей його товаришів і доуявляю з тих фотознімків, які там робилися. А от збори в поїздки відбувалися на моїх очах, були не менш мальовничі, й варто про них теж згадати.

Дуже поважно збирався Микола у свої виправи, як казав його товариш по мандрах, він же водій машини, Іван Павлович Дуля, "конкретно". Готувалося усе заздалегідь. Починалося з вивчення географічних карт (вдома є карти всіх областей України). Микола вивчав карту, разом з Іваном Павловичем визначав маршрут, складав карту-меню (на кожному конкретну поїздку іншу), де враховувалося усе: від спеції на юшку, олії і борошна на смажену рибу, цератової скатертини (що не завжди й застелялася, бо складе-на вдома, такою ж поверталася назад) до різноманітних засобів від комарів.

Любив свої виправи, клунки, кошки, що ставилися спершу в хатньому коридорі, потім виносилися в коридор до ліфта, потім "акуратно" (це слово любив, воно в нього виходило за межі вузького значення) заносилися до ліфта й нарешті - до машини. По дорозі до вибраного "місця" машина обов'язково зупинялася біля магазину (завжди біля одного і того самого) чи базару, щоб докупити свіжої підчеревини і, очевидно, ще дечого. В одній такій поїздки Іван Павлович залишив Миколу в машині, сам пішов на закупити а, повернувшись, побачив, що нема передніх знаків. Виявилось, в тому місці паркування було заборонене, тому міліціонер спокійно і не за дві хвилини зняв номери. Микола на дії міліціонера не реагував, не цікавився, як казав Іван Павлович, "в чьом дело". А той міліціонер теж був "здоровий нервово", бо хоч бачив, що в машині хтось сидить, чинив своє покарання безсловесно і спокійно. В цій ситуації вони обидва повелися незворушно. На луки машина вже доїжджала без номерів.

Рідко з якої поїздки він не привозив сито або віник. Одного разу такий віник з'явився навіть з поїздки до Азербайджану. А була ще й мітла з березових гілочок, якою працюють двірники. Бо на узбіччі доріг багато ж всякого товару продавалося...

Так само, як любив вирушати "з наметом", любив Микола й повертатися додому, до свого, як він казав, "домашнього намету". Наш балкон-лоджія після ремонту перетворився на маленьку кімнатку, став утепленим, зашкльмив, з побіленими стінами. І Микола назвав цю кімнатку "домашнім наметом". Тому всі, хто приходив, знали, що це і є "домашній намет". Там було широке вікно, а навпроти вікна ліжко. І якщо лежати на лівому боці з лівою рукою під лівою щогою, то можна було у вікні бачити небо. За тим вікном для нього щось постійно відбувалося.

Закінчення у наступному номері.

Високодостойна Ліно Василівно!

З нагоди знакового для України Вашого славного Ювілею дозвольте висловити глибоку пошану і вдячність за Вашу непохитну громадянську мужність і спасенну силу поетичного Слова.

Кожна нація, щоб не втрачати свої етичні орієнтири, особливо - в часи свавільні, непевні, примітивні, коли верх бере цинізм, зневага, марнославність, мусить мати свої опорні величини.

Велич таланту і маєстат Вашої особистості завжди були, є і будуть духовною опорою, наснагою і джерелом впевненості для кожного, хто як моральне кредо прийняв Вашу пересторогу:

*"Людині бійся душу ошукать,
бо в цьому схибиш - то уже навіки".*

Духовна напруга, творча енергія та інтелект, що еманують з Вашої лірики, поетичної історіософії, публіцистики, очищають душу і джерела національної гідності та самоповаги.

Ви - потужний творець "гуманітарної аури своєї нації", яскрава і невгасима зоря на поетичному небосхилі України.

Бажаю Вам, шановна Ліно Василівно, довгих і добрих літ у безперервному творчому злеті, бо Україна прагне Ваших високих творів як доказу незнищенності і свободи Духа і Слова!

Президент України
Віктор Янукович

людини. Чи живі вони сьогодні?

- Я відразу б хотіла вчоргове попросити, щоб тих людей ніхто не називав самоселами: це образливо, адже там їхня батьківщина. Вони вирости там і продовжують жити після аварії у своїх рідних будинках - хай і забуті Богом і державою. Ось ви теж, напевно, добре запам'ятали тоді село Луб'янку та її жителів, яких сім років тому було там 55. Пам'ятаєте, зокрема, Настю, яку перед нашим приїздом побили бандити, проломивши голову? Тоді вона вижила, але зовсім недавно її вбили ті ж такі бандити, що прийшли з лісу. А ще там жив Микола, якого ми називали "мером" села, і жінка на ім'я Маша - пам'ятаєте, ми познайомились із нею, коли по доріжці услід за Машею нам назустріч ішов лелека? Так от, важко собі уявити: Микола спершу убив дружину Машу, а потім і себе. Все це - від безвиході. Взагалі, для мене Луб'янка, в якій тепер залишилося лише шестеро мешканців, - це якась модель усього Полісся, що зникає. А от та бойова й світла жінка з Ладижичів, яка пригощала нас величезними сушеними лящами, жива. Тобто, число жителів 30-кілометрової зони за останні роки зменшилося з кількох тисяч до... двохсот.

- Згадуються ваші давні слова: "Легше заспівати "Ще не вмерла Україна", ніж поїхати туди, де вона дійсно вмерла"...

- В експедиції на мені лежать обов'язки, перш за все, архівіста, і ось в хатині одного із сіл серед зими мені довелося викопувати під льодом сімейні фото-графії колишніх жителів. Для чиновників це, напевно, дрібниця, не варта уваги, та й не бувають там урядовці або народні депутати! А моє тодішнє відчуття, що я викопую з-під льоду свій народ. Взагалі ж, разом із унікальними, деколи двоохотрічними предметами побуту поліщуків, іконами, неповторними поліщуківськими вишиванками, стародавніми прялками, рушниками та іншими етнокультурними раритетами, ми там знаходимо не тільки сімейні, але й показові в плані радянського головотяпства документи. В цілому, це сам по собі геніальний матеріал для письменника - подібного ніде не знайти.

- Так, але ви щось не поспішаєте віддати його у видавництво, випустити книгою, хоча ще сім років тому говорили, буцімто закінчуєте повість на постчорнобильську тему...

- Справді, та зараз це вже далеко не одна повість. Але, по-перше, ще радянська влада, яка відлучила мене від публіка-

Ліна Костенко: "ВИКОЛУПУЮ

Вона роками не з'являється "на людях" у Києві. Та й нові книги не поспішає видавати, хоча зараз вперше за десять років готується до виходу її книга прози. Нагороди її теж не цікавлять. Один президент хотів відзначити її високим орденом одночасно з Борисом Ельциним і... Павлом Лазаренком, та вона відмовилась від такої "чесності", пояснивши по-своєму: "Політичної біжухерії не ношу". Наступний президент хотів присвоїти їй найвище звання, та й йому дала зрозуміти, що ту нагороду вона не прийме...

Загалом, Ліна Костенко найкраще почуває себе у чорнобильській зоні, серед людей, яких поступово все меншає і які до неї дуже звикли за кільканадцять років спілкувань, навіть люблять як найріднішу (я переконувався в цьому на місці - в багатьох селах чорнобильської зони). Нещодавно порушила традиційну усамітненість і зробила виняток: на півтори години стала... екскурсоводом для школярів. Півсотні київських старшокласників, мабуть, на все життя запам'ятають цю екскурсію. Після того ми й говорили з ювіляркою, і захотілось доповнити недавнє запитання-відповіді деякими з тих найцікавіших, що вже за вісім років "залежались" на моїй мовчазній плівці.

БІЛЬШІСТЬ НЕ ЗНАЄ, ЩО МИ ВТРАТИЛИ

Дійсно, в Києві її можна зустріти хіба що на такій виставці, коли в Музеї гетьманства на столичному Подолі була розгорнута експозиція побутових раритетів та витворів народного мистецтва, вивезених з чорнобильської зони відчуження. Це лише мала частина відшуканого і дезактивованого давнього скарбу землі поліщуків, який зуміла повернути нам своєю легкою працею історико-культурологічна експедиція на чолі з Ростиславом Омельяшком.

Упродовж 1993-2008 років відбулося 70 спеціалізованих її експедиційних виїздів і ще 35 комплексних історико-етнографічних тривалих поїздок. У 2001 році на базі цього досвіду в системі МНС було створено Центр захисту культурної спадщини від надзвичайних ситуацій, який 2007-го реорганізовано у Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф.

Завдяки праці багатьох одержимих учених, істориків, етнографів, філологів комплексним дослідженням охоплені 350 населених пунктів Центрального Полісся (зокрема, 140 сіл у зоні відчуження і обов'язкового відселення і 210 пунктів в інших зонах радіоактивного забруднення. До того ж, в результаті археологічних розвідок у потерпілій зоні 2003-го був відкритий найдавніший пласт: Чорнобиль середніх віків (XI-XII ст.), а ще - ранньонеолітична стоянка VI тисячоліття до нашої ери і ряд археологічних пам'яток різних часів в забруднених районах Житомирщини.

Практично в кожній поїздці експедиції за всі ці роки брала участь Ліна Костенко.

- Ліно Василівно, які масштаби знахідок у зоні, точніше, яким є доробок експедиції в останні роки?

- Я б почала з масштабів втрат Полісся, які вже мало хто уявляє. Після аварії на ЧАЕС зник цілий материк унікального етнокультурного значення - йдеться не просто про втрачені, закопані під землею бульдозерами села або ж ті, що залишилися без жителів. Більше 150 тисяч людей евакуювали. Тільки вдумайтесь: Україна втратила 4.125 квадратних кілометрів і 178 населених пунктів лише в зоні відчуження. Але є ще третя зона - це 635 сіл і містечок, де проживають понад 650 тисяч людей. Тобто, нами втрачено територію більшу, ніж уся Словаччина, це майже дві Бельгії чи три Ізраїля. А ще - цілий етнос! Корінні поліщуки розсіялися "по світах", де вони стають полтавцями, де херсонцями, але як унікальний слов'янський етнос зникають.

Нині музейно-архівний фонд нашого центру налічує майже 42 тисячі історико-етнографічних і археологічних експонатів, майже 125 тисяч архівних документів, зокрема, 60 тисяч фотографій і більше 3000 годин аудіо- та відеозаписів, що фіксують різні аспекти матеріальної і духовної культури поліщуків. А ще 16 тисяч документів на паперовій основі, які були відшукані у кинутих житлах зони і держустановах. За матеріалами наших польових досліджень випущені понад 30 наукових і науково-популярних видань, три компакт-диски із традиційною музикою Полісся, змонтовано декілька фільмів. Зібрані колосальні матеріали вже сьогодні є вагомим базою для створення окремого музею-архіву і науково-інформаційного фонду етнокультурної спадщини ураженого Полісся, що дозволило б зберегти для нащадків історичний образ цього дивовижного краю. Але вже не один рік ці численні знахідки (а серед них є доволі габаритні, скажімо, скрині, яким по 200 років, або дерев'яні скульптури) лежать на трьох складах: у кінотеатрі Чорнобіля, в ангарі-складі в Іванкові та ще на одному складі в Києві по вулиці маршала Рибалка. А перешкодою на шляху створення такого архіву-музею чорнобильської Атлантиди є відсутність приміщення (необхідно до 3000 кв.м). Може, небайдужі журналісти допоможуть донести цей крик до можновладців?..

- Вісім років тому у мене був унікальний випадок разом із вами об'їхати багато сіл 30-кілометрової зони. Тоді особливо вразили дивовижні тамтешні жінки, бабусі, яких іще називають "самоселами", що до вас ставились, як до дуже рідної

Ліна Костенко

ХТО ВРЯТУВАВ ОСТАННІХ МЕШКАНЦІВ "ДЕСЯТКИ"

- Наскільки правда, що не так давно президент Віктор Ющенко, сівши за кермо машини, розшукав вас в Чорнобилі, і потім ви разом поїхали в "десятку", де живуть ось вже 60 років у шлюбі дід Сава і бабуса Олена Ображеї, чий двох синів убили там після аварії на ЧАЕС. І нібито Ющенко сприяв тому, щоб їм провели електроосвітлення і повернули раніше конфісковану міліцією рушницю?

- Усе це, дійсно, було. Ображеї - єдині постійні мешканці десятикілометрової зони, люди дивовижної, важкої долі. Вбивць їхніх синів так і не знайшли. Віктор Андрійович справді сів за кермо, і ми фактично по бездоріжжю, бо там нетрі й болота в чагарниках, пробралися до Ображеїв у "десятку". В машині також знаходився боксер Віталій Клічко. На всіх ця зустріч справила сильне враження, в тому числі, й на Віктора Андрійовича, якому не відмовиш у щиросердності. Дізнавшись про те, що Ображеї давно вже живуть без електроосвітлення (це в якихось п'яти кілометрах від АЕС!), Ющенко розпорядився протягнути дрови, переважно їх чіпляли просто на дерева, а не на стовпи... Світло підключили. А ще за його розпорядженням повернули конфіскований раніше міліцією дробовик діда Ображея. Адаже там не тільки величезні зграї кабанів, вовків, але й рисі завелися - без рушниці зовсім важко вижити-захиститися. Віктор Андрійович ще відвідав п'яного на той момент міліційного начальника, але я все ж таки сподіваюся, що потім той самий "вартівний порядок" не зжене на Ображеях свою злість.

цій на цілих 16 років, виробила у мене звичку не поспішати із друкуванням. А по-друге, матеріал весь час поповнюється і поглиблюється, а не хочеться, щоб текст був на рівні банальної хроніки або "плачу". Але дещо я вже передаю у видавництво: незабаром повинно бути опубліковано...

- Цікаво, а як би ви оцінили з висоти сьогоднішнього дня Помаранчеву революцію?

- Вона належить історії. Вона належить всьому народу і вона була прекрасна, хоча вожді її здали, зрадили. Слова "Чи варті вожді тих очей на Майдані?", винесені в епіграф вашого роману, вже мають однозначну, підкориговану чотирма роками відповідь. Але це питання інше. Так чи інакше, та сама революція не була сякою-такою, як зараз багато хто намагається про неї говорити. До речі, вона почалася, по суті, як журналістська революція - до честі вашого брата. І зараз я більше сподіваюся не на депутатів або владних урядовців, а саме на журналістів. Правда, їм нині самим складно, може, важче буде, ніж раніше, боротися з "темниками". В умовах виборів і цієї самої кризи наших журналістів ще активніше спробують зробити, вибачте, дурниками. І не тільки господарі медіа, але й самі політики. Тут залишається лише надія на порядність хоч якоїсь частини журналістів. У тому числі, й у питаннях правдивого висвітлення масштабів чорнобильської трагедії і навіть стосовно "відфутболовання" нашої експедиції - тобто небажання влади надати приміщення для архіву-музею.

- А щодо ваших частих поїздок, то ви, здається, звикли до них іще з тих часів, коли разом із чоловіком - незабутнім Василем Васильовичем Цвіркуновим, якого досі з вдячністю згадують кіномитці, об'їздили на "Запорожці" чи не всю Україну?

- Колиш я вже розповідала вам про ті наші поїздки: дійсно, в сімейних експедиціях по великій тодішній "зоні" - Україні ми проводили більшість вихідних. Зазвичай ранком у суботу Василь Васильович відкривав дверцята нашого "Запорожця" з ручним управлінням (під час Великої Вітчизняної він втратив ногу, фактично повернувся з того світу після поранення) і запитав: "Ну, Ліночко, куди їдемо сьогодні?". І ми постійно, чи не кожних вихідних, перебували в тих експедиціях - від південних, рідких його степів до Полісся. Зупинялись в готелях "без вікон, без дверей", та для себе відкривали дуже багато цікавого. Якби не ті поїздки, то, скажімо, й моє "Берестечко" могло не з'явитись, або народилося б зовсім іншим. Справді, дуже важливо було надихатись повітрям тієї місцини, вдихатися в ландшафти й пейзажі.

А під час іншої поїздки в Корецькому монастирі на Волині відшукали могилу дивовижної жінки, якій Пушкін присвятив чимало віршів та ще й сватався до неї, щоправда, безрезультатно, - фрейліни царського двору Анни Оленіної. Зараз її могила доглянута, там стоїть пам'ятник. А вже після того, перебуваючи в Парижі на одному літературному зібранні, я втекла звідти десь за 200 км - у провінцію Ланжерон, де мер міста люб'язно допоміг мені ознайомитися з архівами, що стосуються родичів Оленіної по лінії її чоловіка графа Ланжерона. Пізніше я написала про незвичайну

долю Оленіної і, сподіваюсь, колись видам.

Було ще багато цікавих подорожей і знахідок. А що стосується самого Василя Васильовича Цвіркунова, то це був дивовижний чоловік, який зіграв велику роль у житті українського кіно, як і в моєму особистому. Адже саме при ньому виходили кращі фільми Осики, Ільєнка, Миколайчука, "Тіні забутих предків" Параджанова, які загалом коштували йому, як директору кіностудії імені Довженка, стількох нервів та здоров'я! Справжній інтелігент - він завжди стоячи зустрічав у кабінеті навіть освітлювача чи двірника і, здається, лише раз у житті підвищив на мене голос. Це сталося, коли нашу машину занесло, і я при тому скрикнула, чим ледь не збила його з пантелику. Та все обійшлося, аварії ми уникли - завдяки йому. Крім того, він був справжнім захисником і громовідводом від настирливих "доброзичливців" та графоманів, котрі надсилали мені купі рукописів, чомусь вважаючи, що я їх неодмінно повинна прочитати й оцінити.

- *Ще в роки перебудови ви дуже образно й точно схарактеризували час: "Гряде неоцинізм - я в ньому не існую". А як би зараз оцінили стан нашої літератури?*

- З того часу на щось краще не повертало, на жаль. Частіше шумлять "про ма-

бавили мене якогось гріха. Ігор був дуже хорошою людиною й поетом. Коли він у видавництві "Дніпро" редагував синій томик мого вибраного, мені дуже легко було з ним працювати: його фаховість і такт були такими, що мені як автору практично там нічого було робити. Хіба що без будь-яких нервів додати кілька ком чи щось подібне.

- *У той день Ігор, почувши ваш голос у мобільнику, від несподіванки перекинув каву на свої білі джинси й добряче облив їх, але зразу сказав, що це відіпрати можна, а от дзвінок ваш - не зітреться із пам'яті...*

- Розмова тоді вийшла теж цікавою: я привітала його з ювілеєм і кажу, що бажаю йому подальшого Zenitu... Ігор підхопив: "Так-так, Zenitu треба мені, Zenitu!". Я вирішила, що він не дочув, і повторила, що саме Zenitu бажаю. Але Ігор уточнив: "Та ні, вже Zenitu треба, Zenitu!". Він добре розумів, як і кожен справжній поет, що відбувається навколо...

ОБШУК У КОЛИСЦІ ТА МОСКОВСЬКА ЮНІСТЬ

- *Колись ви сказали мені про ваше дитинство потрясаючі слова: "Вперше обшукали мене в колісці", - а чи їздите ви*

такі оптимістичні рядки: "О, як було нам весело, як весело! Жили ми на горищах і терасах"...

- Це вже про ті дарницькі роки після переїзду до Києва. А коли мені виповнилось 11 літ, грянула війна, яка відмінила дитинство. Як і багатьом, довелося під час війни скуштувати долю біженців - із пошукком прихистку в чужих хатах та далеких місцинах. І, треба сказати, ми його знаходили в домівках представників різних народів тодішньої імперії. Люди зустрічалися переважно дуже доброзичливі, ділилися усім, хоча їм самим часто не вистачало того самого харчу чи одягу.

- *Як ви після війни опинилися в Москві і чи згадуєте роки навчання та своїх теж знаних однокурсників-шістдесятників з Літінституту? Я чомусь часто згадую оцей ваш вірш про ті часи, коли ви були "така свавільна, вільна, молода":*

*Там Пастернак, а там живе Чуковский,
а там живе Довженко, там Хікмет.
Все так реально, а мороз - чукотський,
а ми на лижах - і вперед, вперед!
Ще всі живі. Цитуємо поетів.
Ми ще студенти, нам по двадцять літ,
Незрячі сфінкси снігових заметів
Перелягли нам стежку до воріт.*

У цих рядків є також ностальгічна кінцівка: "...Іще вікно світилось у Довженка, як ми

ковського. Однак, будучи дитям війни, дитдомівцем, завжди залишався лицарем і "пахарем" літературної ниви. Між нами одразу якось виникла взаємна симпатія. Мене він зазвичай вітав так: "Здравствуйте, письменнице!" - "Здравствуйте, письменник Роджественский!" - відповідала я в тон. На заняттях він часто надсилав мені записки з жартівливими малюнками, де, скажімо, зображено, як я їду по мосту, котрий ламається переді мною... А взагалі, шістдесятники були чудовим культурним і літературно-суспільним явищем - попри всі його вади. Я тут маю на увазі не в останню чергу й українських шістдесятників: дорогих мені Світличних, Аллу Горську, В'ячеслава Чорновола, Василя Стуса, Миколу Вінграновського, Івана Дзюбу та інших, більшості з яких вже немає серед нас. І те молоде середовище надзвичайно багато дало кожному з майбутніх літераторів.

- *Цікаво, що Юнна Мориц кілька разів висловлювала мені своє захоплення вашою творчістю, наводячи неймовірний з її точки зору рядок, як приклад геніального лаконізму, мовляв, це лише Ліні дано так сказати: "вона своя, а я своіша"!*

- Я теж Юнну згадую з теплом, адже вона землячка, киянка й гарна поетеса. Шкода лише, що в останні роки забагато

З-ПІД ЛЬОДУ СВІЙ НАРОД"

лое - се великое". Переважають твори без будь-якого нутра та чуттів, недолугий і крикливий постмодернізм править бал не гірше сатани. Справжнє художнє слово знецінене, його підмінено тріскотною. У нас практично немає еліти - поціновувачів справжнього й законодавців високих смаків. Тому все й рветься, там де тонко... Я вже не кажу про те, що через відсутність системи книгорозповсюдження Україна як цілісна культурна спільнота теж доволі розірвана. А телебачення добирає її своєю антикультурністю, отруйною чужою "клубничкою".

Скажімо, нещодавно в центрі Пінчука була виставка одного відомого в Європі художника-постмодерніста. Серед головних експонатів - така інсталяція: відрізана голова корови за склом разом із мухами. Загалом до постмодерністських творів живопису, точніше, до кращих із них, я ставлюсь із цікавістю. Ця коров'яча голова теж по-своєму вражає - як апофеоз недолугості сучасного суспільства. Але таку ж відрізану голову, і не лише коров'ячу, а й голову лося, скажімо, я бачила у чорнобильській зоні: свого роду постмодернізм, який приготувало саме життя. Для нього не знадобилась участь художника. І от я думаю: той відомий у Європі чоловік зі своєю виставкою постав у центрі уваги сучасника, а от, скажімо, ця ж наша культурологічна виставка з кожним роком все меншає за площею, та й за обсягом уваги людей. Хоча ще два роки тому вона була значно більшою, коли експонувалась у залах Українського дому. Ім'я художника того тепер знають майже всі, а от ім'я подвижника Ростислава Омеляшка багато кому не відоме. Очевидно, повинно пройти ще років із 20, щоб сказати про нього, що це сучасний Яворницький, видатний збирач і знавець цілого етносу поліщуків.

А що стосується нашої літератури, то, на моє переконання, пануючий у ній постмодернізм своє давно віджив. Уже потрібно знаходити щось якісно інше.

- *Ось уже минуло більше року, як трагічно помер поет, Шевченківський лауреат Ігор Ринарук. Я особисто вдячний вам за те, що ви встигли привітати Ігоря з ювілеєм - за кілька місяців до його загибелі, бо просто знаю, який приємним був для нього тодішній ваш дзвінок...*

- Ні, це я вам дякую, що своєчасно нагадали тоді про його 50-річчя й надали номер його мобільного. Тож дали можливість поговорити з ним, як виявилось, востаннє. Сказати б, тою можливістю поз-

Під час розмови

тепер до рідного Ржищева?

- Точніше, це тоді робили обшук у мого батька й запитали, де він ховає свій компромат. Батько показав на дитячу коліску зі мною-немовлям і відповів, що більше нічого, крім цього, в нього немає. Та все одно отримав перед війною десять років ГУЛАгу. За що? Батько був учителем у рідному Ржищеві (де з часів Київської Русі височила цікава фортеця Іван-город), і викладав у тодішній школі чи не всі предмети, знав 12 мов. Як на ті часи, він, очевидно, забагато знав... Правда, після кількох місяців відсидки його випустили, перекваліфікувавши термін на десять років умовних. Система репресій тоді лише набирала оберти...

До Ржищева я тепер не їжджу, бо нічого й нікого у мене там вже немає. Дідів будинок, де я прожила перші шість літ (до переїзду в Київ), не зберігся. Та й родичів по лінії матері чи батька там давно немає. І сам Ржищів вже зовсім інший: колись це було дивовижне містечко з монастирем, в яке, до речі, полюблив навідуватися відомий російський прозаїк Микола Лесков - блискучий знавець і шанувальник Києва (його сестра була черницею у ржищевському монастирі). До старенького дебаркадера підходили Дніпром корабліки. А потім збудували дамбу, змінили рівень води. Пропало природне "очей очарованье"...

- *Про передвоєнне дитинство є у вас*

тоді верталися назад"...

- Ми повернулися до звільненого Києва, і я майже одразу вступила до педінституту. Та дуже швидко з'ясувалось, що атмосфера там, як і в усьому культурному житті України, задушлива. Агонізуючий сталінський деспотизм в особі прибулого Кагановича та його поплічників уверг Київ не просто в безповітряний простір - скоріше навіть в стан анабіозу. А в Москві дихалось помітно вільніше. Та ще й дивовижне літературне середовище студентів із різних республік, інших країн. Керівником мого семінару в Літінституті, до якого я вступила в 1952-му, був Михайл Светлов, а рецензентом дипломної роботи (отже, рукопису першої книги "Проміння землі", яка потім вийшла в Києві 1957-го) виступив теж добре відомий Всеволод Іванов, який оцінив мою роботу доволі високо. А поряд за партами - Роберт Роджественський, Фазиль Іскандер, Юнна Мориц, вірменський поет Паруйр Севак, Наум Коржавін, чудові поетеси з Прибалтики. Так, тоді всі були живі...

Загалом шістдесятники були доволі різними, іноді з протилежними естетичними орієнтаціями, та, безумовно, вони зробили свій вагомий внесок у розкриття тоталітарного суспільства. Скажімо, той же Роберт Роджественський багатьом видавався оптимістично-радянським, та був порядним чоловіком і справжнім поетом, хоч нерідко й забрідав у ріку поетики Мая-

політики в її творчість проникло. А ще мені не дуже сподобався, чесно кажучи, епізод у вашому інтерв'ю з Юнною, де говориться, що ми спали з нею "валетом" на одному ліжку, яких не вистачало в гуртожитку. Я розумію, що ви це не оминули задля конкретизації тогочасних деталей й подавали з гумором, але зараз поширилися такі збочення у свідомості сучасників (це торкнулось навіть Лесі Українкі!), що читачі бозна що можуть подумати...

- *Хотілося б вивідати у вас ще одну таємницю - із розряду тих, про які ви говорите не любите: я чув, що вашу творчість встигла оцінити й Анна Ахматова... завдяки якомусь морському офіцеру побачивши вашу збірку. Але це лише перша частина запитання, а друга стосується трохи іншого ракурсу: ви разом із лєнінградськими літературознавцями брали активну участь у створенні музею Ахматових у Слобідці Шелєхівській на Хмельниччині, де довго жила й похована тітка Анни Андріївни і де неодноразово гостювала сама поетеса. Я знаю, що директорка тамтешнього музею і ще багато хто чекають на вас там не один рік...*

- Щодо першої частини, то мені відомо небагато: знаю, що в Комарово той самий доволі цікавий морський офіцер та ще трохи й літератор дав Анні Андріївні, перебуваючи на її дачі, мою ранню книжечку й сказав щось хороше про мене. Ахматова нібито взяла її до рук і, пишно вдивившись у мій портрет, де я була ще зовсім молоденька, проговорила, що на цю дівчину випаде дуже нелегка доля. Крім цього її фізіономістичного передбачення мені чогось конкретнішого практично невідомо.

А щодо Шелєхівської, то це, дійсно, дорога для мене пам'ять. Це був саме початок 80-х, і я ще не зовсім вийшла "з підпілля". Але разом із дивовижними людьми з Ленінграда нам вдалося створити музей Ахматових і, таким чином, багато чого зберегти. Починаючи з того саду, в затінку якого Ахматова там писала вірші, до особистих речей поетеси та її тітки. А з Комарово, від могили Анни Андріївни привезли землю у капсулі й захоронили її біля тітчиної могили. Я справді дуже хотіла б побувати там - можливо, так воно й вийде. Але це вже - як Бог дасть...

**Інтерв'ю взяв
Станіслав БОНДАРЕНКО**
Фото з архіву автора

До речі

22 березня 2010 року в переповненому великому залі Українського дому таки відбувся ювілейний вечір Ліни Костенко за участі самої поетеси.

Не дивно, що зал був надто переповненим. Приблизно скільки людей сиділо у залі, стільки ж і стояло. А ще й у фойє, де було виставлено великий монітор, теж не вистачило місць глядачам. У перших рядах серед присутніх було помічено чимало відомих поетів, людей культури. Вів захід професор НАУКМА Володимир Панченко.

На сцені окрім ювілярки був академік Іван Дзюба, художник-графік Сергій Якутович і директорка київського видавництва "Либідь", у якому щойно випущено но-

вим коштовним виданням роман у віршах Ліни Костенко "Берестечко".

Письменник і колишній посол України у США, Ізраїлі та Канаді Юрій Щербак у своєму проникливому виступі зокрема зазначив, що ні європейські колеги, ні заокеанська діаспора не спромоглися на гарні переклади Ліни Василівни англійською і це досі перешкоджає отриманню Нобелівської премії, на яку поетеса давно заслуговує. Після цих слів зал не лише зірвався оплесками, але й на знак підтримки усі підвелися. Цього ж таки вечора заступник голови Шевченківського комітету Марія Матіос, зачитавши указ Президента України, вручила на сцені Шевченківську премію за книгу публіцистики "Аве, Європа" донці поетеси Оксані Пахльовській.

А потім говорила з народом особисто Ліна Василівна, охарактеризувавши суспільну ситуацію в Україні. А головне - читала вірші, що вона робить украй рідко.

Після закінчення вечора Ліні Костенко довелося ще години зо дві давати автографи, підписуючи нове, розкішно ілюстроване видання свого роману.

Не багатого менша черга за автографами була до Сергія Якутовича, якого можна назвати повноправним співавтором "Берестечка", адже ним проілюстровано практично кожну сторінку цього роману.

На знімку: Сергій Якутович (праворуч) роздає автографи.

ПРЕЛЮДИЯ ЛЮБВИ

Органная прелюдия любви
Для Вас, мадам.
Весь трепет мудрых звуков
Заглушит шум бушующей крови
И унесет меня к вершинам,
Которых раньше не достиг.
И не достиг бы, если б Вы
Не встретились на тернистом пути
И мне не дали добрых сил.
Для Вас, мадам,
Органная прелюдия любви.

Олександр КОРЖ

Душа моя, мне хорошо с тобой
И плохо без тебя.
С тобою даже дождь другой -
Ведь он идѐт, любя.
Сквозь эти струи дождевой воды
Мне слышится твой смех.
В раю иль на краю беды -
Мы далеки от всех.

Владимир СПЕКТОР

Я лица любимого овал
Даже вспоминать не мыслю всеу,
Мне тебя закат нарисовал,
Как никто уже не рисует.
В капище поклонников огня
Нас на миг незримо стало двое...
Научи, сверкая и маня,
Как любить земному неземное.
А когда затеплится заря,
Смеркнув свечи, вытают огни -
Не меня найдут у алтаря,
Не с тобой окажемся одни.
Я лица любимого овал
Старым скрягою и то лелеять буду.
Знай же - я тебя не предавал...
Не зови, распятого, Иудой.

Павел ГАЛАШЕВСКИЙ

Люблю тебя. Ты - далеко.
И ты - внутри. Навеки вместе.
Ты - шепот трав. Ты - зов веков.
Моя жена. Моя невеста.
Улыбкой ласковой звеня,
Ты припадешь ко мне устами.
И нет могилы для меня,
А смерть запахнет лепестками...
В загробном мире не боюсь
Тех кар, что ими обеспечен.
Молю у Бога: только пусть
С тобою после встречусь.

Анатолий ПАСТЕРНАК

ПРЕЛЮДИЯ ЛЮБВИ

Целовать.
Так истошно и высоко
Луч мозаики солнечных глаз
И касаться холодного сердца легко,
И входит в каждый стон без прикрас,
И, целуя, прощатся без слов,
И опять уходить,

Обрывая губами солѐную нить,
Каждый раз.

Леонид БОРОЗЕНЦЕВ

Ты
Пресвятая моя, таинственная,
Золотая моя, единственная,
Безгреховная, богоравная,
Нравом - ровная, ролью - главная,
В полдень - строгая, в полночь - милая,
Легконогая, быстрокрылая;
Хоть мала, а душой великая,
Кабала моя солнцеликая,
Неземная, неповторимая,
Вся родная и вся любимая,
Всех дороже и молчаливее...
Дай-то, Боже, чтоб всех счастливее!

Александр РАТНЕР

Я до ніг твоїх ніч розстелю, мов рушник.
Ти не бійся по ньому босоніж ходити:
Я в таїни його вишиванок проник
І тебе проведу - будуть серденько гріти!

Я до ніг твоїх світ простелю, мов рушник,
Що зв'язав з лебединої щирої пісні.
Він тебе поведе, як старий чарівник,
Знов до серця мого! І вівки і прісно!

Я до ніг твоїх степ розстелю, мов рушник,
Що дарує закоханим зілля єднання.
Скільки років кохання - а я ще не звик!
І кохаю тебе, як колись, і востаннє.

Сергій РЕДЬКА

Никто тебя не видел такой,
ни ночью, ни днем, ни в толпе городской,
никто, никогда, ни зимой, ни весной,
ни мать, ни отец, ни даже сама ты
на фото ли, в зеркале - с той красотой
все свыклись, но, Боже, из пены морской
кто видел рождалась какая, объята
свечением, аурой зыбкой, любовью
в тот миг - до сих пор ослепляются болью
глаза - только я тебя видел такой!

Кирилл КОВАЛЬДЖИ

Озорная, чудная, смешная,
даже если в делах - раздрай,
ты и ад промозглого края
шутя обращаешь в рай.

Улыбнёшься - расходятся тучи,
подмигнёшь - и охватит зной.
Поцелуй медленно-жгучи
соперничают с весной.

Все движения хищно-зверины -
любишь искренне, без вранья.
Посреди студѐной чужбины -
горячая полынья.

Олександр МЕЛЬНИК

"У вирій", - благає душа від нудьги,
Щоб сонця напитися з миски.
Набридла вже туга, що вкрила луги.
В деревах - оголеність кістки.

І начебто мариться дівчини стан,
Що берегом моря гуляє.
Невтомленна хвиля, весела й проста,
Шепоче, шепоче без краю.

І я в тому морі, неначе дельфін,
Пірнаю в прозору воду,
Щоб перли дістати із самих глибин.
Вони ж - як той дівчини врода!

Олександр КОНОПЛЯ

ШАГИ

Я у твоєї двері.
За неї сокрыты
голос и движенье.
Так трудно мне
остановить мгновенье
в потоке времени.
И тяжело дышать -
сжимается в груди
пространство памяти -
умение любить.
Магические образы:
дорога, вечер, встреча,
загадочная власть
приятия судьбы.
Произошло признание
тайное на миг,
как исповедь вселенной,
где слух - предчувствие,
(вернее, приближение),
а зрение - мучительный барьер -
переступить порог -
по обе стороны двери:
...шаги, шаги, шаги....

Игорь МИХАЛЕВИЧ-КАПЛАН

Юрій КИРИЧЕНКО

ХОДІМО, БРАТТЯ, ДО ТАРАСА!

ДОРОГА ДО ТАРАСА

Ходімо, браття, до Тараса,
У громом клечані слова,
В яких Шевченка кров жива,
Сильніша легіонів Красса...
Ходімо, браття, в небайдужість,
У зміст енергії й краси,
Де творять щиру аркоджність
Високочолі голоси.
Ходімо кроком нелукавим,
Ходімо серцем молодим.
Світ правдонькою озаглавим,
Розвієм смуток, наче дим...
Все - з нами: небо і криниці,
І полум'я гіркотривог.
Не зрозуміють серцем ниці,
Чому він - світоч, а не Бог...
Ходімо, браття, до Тараса,
У світ, де гнізда в'ють орли.
Судьба розкрилля не зреклася,
Раз очі небом зацвіли...
Не все ще - паша й ремигання,
Як честь і гідність - в стремені.
Геть з душ і квоість, і вагання,
Й сум'ять оздоби крижани!
Ходім, всечасна Україно,
У Кобзареву всемогуть,
Де спражить слово яворино,
Щоб Гонту з Умані збагнуть...
Звучить Дніпра повноголосся,
Жива вода, живі слова...
Три сонця в крові обнялося,
Світ незнищених дум - трива...
Хай стане всім нам за мірило
Шевченка совість всеземна.
Його незганьблене вітрило,
Його свята будучина!

Правдочолий речник України
На ім'я провісницьке - Тарас
У краю, де клени і раїни,
Небайдужжя храм

творив для нас...
В нім - і незнищенна наша мова,
Совісних криниць жива роса,
Матері і сина віть святкова,
Що в грядущість днів перевиса...
Не шукав собі добра-привіту,
Титулів і статків не надбав.
Серце мав - пташину розповиту -
Для борні - ніяк не для забав...
В очі гроз дививсь без остоороги,
Вірив у незнищеність добра.
Певен був: душа свої дороги
Раз на цілу вічність обира...
Правдочолий речник України
На ім'я провісницьке - Тарас
Крізь вогонь, румовища, руїни
Шляхом громовиць

прийшов до нас...
У простім селянському кожусі,
У папасі, чорній від жури,
Усмішку край вус приніс Катрусі,
Віру і надію - в прапори...
В ті, які тримає наша доля,
В ті, які триматимуть сини...
Доки спражить небом ще тополя -
Не потьмарять кольору вони!

НЕБО З КРИГИ

У козацькому музеї - самопали,
У козацькому музеї - гаківниці...
А де ж сонце пракозацьке?

Закопали...
А де ж зорі? Осквернили
серцем ниці...
У козацькому музеї - шаблі, стріли,
У козацькому музеї - сагайдаки...
Та на вулицях ви Байду

чи ж зустріли,
Чи новітній вас розрвав
Сагайдачний?
У козацькому музеї - кобзи, ліри,
У козацькому музеї - древні піки...
Тільки взяти їх до рук - бракує віри,
Закотилась булава поміж засіки...
У козацькому музеї -

бронза, книги,
У козацькому музеї - дальні гості...
Та в очах експурсовода -
небо з криги,
Та в очах експурсовода -

мертві брості...
Чому так і доки так? - журбу питаю,
Чому так і доки так? - нема одвіту...
Б'ю на сполох,

меч у слово повертаю,
Та не чутно із вуст

воленьки привіту...
У козацькому музеї - чемна тиша,
Вікна - вимиті, паркет,

як щит, натерто...
Забрела у мишоволку клята миша:
Кіт музейний зневажав її уперто...

"Чайная пауза перед блюзом"

"Чайная пауза перед блюзом" - книга-оркестр. Она звучит. Но хотя музыка и кажется знакомой, это иллюзия.

В такие книги всматриваешься, как в зеркало, но видишь больше и ярче. И пока длится пауза узнавания, начинается блюз - выплывает облаком из зеркала, парит над тобой и разноликими персонажами автора. Сложно сказать, кто среди них самая яркая фигура - публичная девушка Муза, восьмёрка в электронных часах, бомж Диоген, а может, Вселенная - та, что ворочается внутри тебя? Калейдоскоп героев, событий, чувств, откровений... Пока в тебе не отзовётся созвучное. Уж такое это удивительное время - пауза наедине со словом. Пауза - едва ли не главнейшее выразительное средство у автора, ведь практически вся метрика у Алексея Торхова подчинена интонации. Отсюда и некоторая затруднѐнность восприятия его строк, кажущаяся их тяжеловесность.

Алексей виртуозно владеет искусством откровенного разговора с читателем, "интимная блЮзость" слова - вообще отличительная черта всего творчества Торхова. Ярко выраженная, талантливая игра со словом убеждает: Алексей Торхов - поэт языка, отдалѐнно перекликающийся с Хлебниковым, Северяниным и Маяковским. Его собственная поэтика небанальна, свежа. Не менее удивительно и его мастерство выражения всей полноты внутреннего ощущения, "острой сердечной недосказанности". Именно такое название (видится, совершенно неслучайно) носит у Торхова один из циклов "Чайной паузы". Определѐнно, это поэзия не для всех, но я уверена: каждый, узнавший себя в зеркале, найдѐт в ней нечто особенное, незабываемое - маленький уютный мир для Лириков с большой буквы.

Надежда АГАФОНОВА,
поэт, член Конгресса литераторов Украины

Наталія ОКОЛІТЕНКО,
письменниця, доктор біологічних наук

Б Е Р Е Г И ДОБРА І ЗЛА

Кафе біля станції метро "Хрещатик", широковідоме у вузьких колах творчої інтелігенції під назвою "Гадючник". Стою у черзі, вшніпившись у книжку, а позад мене крутяться двоє чоловіків, намагаючись зазирнути мені в обличчя.

- Цю дівчинку я, здається, знаю. Обертаюсь на українську мову й бачу щиренькі усмішки.

- Григор Тютюнник і Роман Андрияшик. - Ага! То оце вчора з вами пив Данило Кулиняк?

- Авжеж! Ми такі, - чую горде. Жила я тоді в такій собі шевченківській хатинці в селі Лютиж, де Данило Кулиняк працював державним рибінспектором. Отож у неділю о пів на восьму ранку прокидаюсь у ліжку, що стояло за грубкою - стінкою в єдиній нашій кімнаті, від того, що в моїй переробленій із коридора кухоньці хтось господарює. Обмацує полицки з посудом, соває сковорідки, піднімає на каструлях накривки... Зніжковіла від убогості свого житла, де, між іншим, почувалася щасливою, хутко вдягаюся і фурією вилітаю до нахаби: Григор Тютюнник.

- Уже закусили треба?
- Ні. Мені цікаво, що люди готують на обід.

Присівши на стілець біля письмового столу, інтимно каже:

- А я вашого чоловіка полюбив. Його кожухом паровика укрити можна. Я всім розповідаю, де живе чоловік, що має такий кожух. І чого тільки тепер я познайомився з вашим чоловіком? Де він раніше був?

- Де ви обоє були раніше? - повторював Григор через півгодини, коли я, вибачившись за свою ранкову нелюб'язність, заставила стіл рибними та грибними стравами, які завжди мала напоготові. - Чому ми так пізно познайомилися?

Припрошувала до їжі, якої він ледь торкався, й тоді в мене вихопилася фатальна фраза:

- Людина, котра так мало їсть, не збирається довго жити!

Уважно на мене подивився, проте не відповів нічого.

Григор Тютюнник приїздив до нас у село Лютиж на своєму знаменитому "Запорожці", котрим кермував хтось із його сателітів, брав участь у рибінспекторських рейдах, після яких чувся збадьореним.

- Тобі пощастило, що КДБ не пустило тебе до редакторського столу, - казав Данилові. - Хіба б ти мав таке життя?

У вільний час любив лежати на березі Київського моря, заборпавши в гарячий пісок уражені тромбофлебітом ноги. Зайнята своїм клопотом, я не дуже цікавилася чоловічими справами, проте часом розпитувала Григора, що відбувається в літературному світі.

- Провели вечір... - сказав якимось. - З чесних письменників там був лише...

Коли назвав прізвище, я спитала:

- А чого він такий верткий? І нашим і вашим - скрізь устигає.

І почула:

- Не знаю, Наталю.

З його виразних очей вихлюпнувся такий сум, що надалі я уникала давати комусь оцінки.

Улюбленою співрозмовницею Григора Тютюнника стала наша собака Умка. Напрочуд красива біла північна лайка, вона несерйозно сприймала обов'язки дворового сторожа. Гавкати, як належить представниці свого племені, рішуче відмовлялася, зате претендувала на володіння людською мовою й дуже сердилася, коли її тирад не розуміли. Григор умощувався на траві й із артистичною зацікавленістю запитував:

- Ну, Умо, і що ви скажете про останній роман такого класика, як...?

- Ва-ва, ла-ла, та-та...рам! - лунало у відповідь, і Григор аж підстрибував від задоволення:

- Правильно! Вам би на сторінках "Літературної України" виступити...

Добродушна Умка, котра, накривши лапами перепілку, неущожденою від-

давала її господарям, щоб ті відпустили птаха на волю, користувалася необмеженою свободою. Зате другого нашого пса - Білика - довелося тримати на прив'язі, хоч те йому страх як не подобалося. Була то завезена до села й викинута з машини напризволяще типова дворня, з якийсь час песик здаля спостерігав за нашим життям і їжу брав лише коли я ховалася. Та якось увечері я вийшла подивитись на зорі, й щось кошлате лягло мені до ніг. Тричі ця недовірлива істота вставала й вкладалася в "позу покори", виконуючи якийсь собачий ритуал, після чого з обійстя вже не пішла.

Але ж і слугаку ми набули! Теж не гавкав - мовчки вгризався в того, хто потрапляв у межу досяжності. При цьому спеціалізувався виключно на творчих особистостях: уже не пам'ятаю, скільки членів Спілки письменників перекусав.

Невеличке, гарненьке, пухнастеньке - типовий Тузик із цукеркового "фантика". Казала Григору: лізь у каструлю скільки хочеш, але до Білика не потикайся.

- Справді? Навіть цікаво. Звідтоді, як перестав бути дитиною, жоден собака мене не вкусив.

Сприймай це зауваження як жарт, та за мить Григор стрибав на одній нозі, з другої струшуючи Білика. Коли рану було оброблено, а новенькі джинси зашиті, погрозив псові пальцем:

- Ну, ну! З хорошими письменниками так не можна. Наступного разу я тобі Козаченка приведу.

Тоді я промовчала: одне - що не хотілося вступати в дискусію з гостем, а друге - не знала, що за час мого перебування в Спілці від пізнього вступу в 1977 році з чотирма книжками (не погоди-

Данило Кулиняк

лась перестрибнути через "татарське вогнище", давши згоду на співробітництво з КДБ) до виключення в 2004 році саме з Василем Козаченком був пов'язаний єдиний епізод, який приємно згадати.

Один із тодішніх керівних бонз скоротив мене зі словами: "На ваше місце по дзвоніку з ЦК я взяв іншу людину". Коли б мені було сказано, що - не справилась із службовими обов'язками, то сприйняла б це як належне. Але - "по дзвоніку з ЦК"?!! При тодішніх ілюзіях обурення погнало мене до голови Спілки письменників, і коли Козаченко прийняв мене, я йому сказала: "Якщо ЦК може так безпардонно вирішувати кадрові питання, то нехай ЦК і роботу мені шукає!" Козаченко лагідно всміхнувся й мовив:

- Що ж, тоді я подзвоню Володимир Бровченку, який там працює, а коли в нього не вийде, то підберемо для вас місце в спільчанському апараті.

І Бровченко справді обдзвонював редакції, шукаючи вакансій, аж поки я, заспокоївшись, від нього відчепилася. Мушу віддати належне: мій кривдник на запитання Василя Козаченка, за що мене звільнив, відповів приблизно так: "Дівка талановита, грамотна, але - з норовом. Прийшла в газету без підготов-

ки, з біологічною освітою, а через тиждень почала працювати літредактором краще, ніж її попередниця - кандидат філологічних наук".

Усе пізнається в порівнянні. На тлі потоків брехонь і бруду, яких мені довелося зазнати за останні роки, тепер і від цього епізоду віє теплом. Порядна ж людина була, то мій кривдник! Мушу констатувати, що справді нічого доброго за час мого перебування в НСПУ й не згадується, хоч трохи пожаліти. Коли я показала вірші Данила Кулиняка Павлові Загребельному, не сумніваючись, що сам факт існування "чорносписочних поетів" повинен його обурити, то він мені сказав:

- Я нічого від вас не чув, ви мені нічого не казали.

З тим і пішла.

Олекса Мусієнко вивів мене з другого поверху на перший і біля туалету побажав мужності. Ніяк не відреагував на мої проблеми з "органами" й Олесь Гончар, у якого я тоді взяла інтерв'ю для журналу "Україна". Та найгірші епізоди пов'язані з Юрієм Мушкетиком. Після вибуху на Чорнобильській АЕС Данило Кулиняк, тоді вже, як і я, член Спілки письменників, опромінювався під час одного з рибінспекторських рейдів, тяжко захворів. "Вибирайтеся зі свого села, - сказали мені. - Будь-якої миті йому може виявитись потрібна швидка допомога, а вам же до лікарні треба бігти, щоб її викликати". У відчай кинулася до Юрія Мушкетика, сподіваючись, що він бодай вислухає мене. І почула:

- Ви не могли б прийти іншим разом?

- Прийду... - сказала, не сумніваючись, що шановний голова Спілки письменників дуже зайнятий.

Григор Тютюнник

А, спустившись у тодішнє кафе "Еней", побачила у розчинені двері кімнати навпроти, що наш Юрій Михайлович грає в більярд, ще й з таким дитинним захватом! Ніколи не забуду відчуття якоїсь жалості, яке перейняло мене тоді. Певно, що вдруге я не прийшла: до кого?

Мабуть, якась "зарубка на совісті" лишилась і в Мушкетика, бо під час зустрічі 30 квітня 2004 року в Інституті літератури, в кабінеті Миколи Жулинського несподівано сказав мені: "Одержати вам із Кулиняком квартиру завадила та ваша жалюгідна власність - лютизька хата".

Це не так: лютизька хата була оформлена на Кулиняка, з яким я тоді ще не вступила в шлюб, а в моїй київській "хрущовці" жило три сім'ї. Але ж, щоб з'ясувати ситуацію, необхідно було бодай на півгодини притлумити бажання розважитись у робочий час і вислухати жінку, котру тільки крайній відчай міг змусити щось для себе попросити.

30 квітня 2004 року я промовчала: одне - що не хотілося позбавляти Юрія Михайловича його ілюзій, а друге - було не до моїх приватних справ. Ніби ж домовились про створення погоджувальної ради, про проведення позачергового письменницького з'їзду, де буде обрано голову НСПУ. Я ж бо постійно повторювала, що й не збираюся "претендувати на булаву" - погодилась на таку роль тимчасово, будучи переконаною, що НСПУ повинна замість політизуватися під керівництвом Яворівського взяти на себе відповідальність за розвиток української літератури, маючи на те великі матеріальні можливості. Щоб прибрати від майна, коли вже доводиться здавати його в оренду, були вкладені у видання книжок, відкриття книжкових магазинів та матеріальне забезпечення письменників. Не про втамування амбі-

цій йшлося для мене - про хрест, а від хрестів, на моє переконання, відмовлятися на можна.

- А я хочу, щоб Спілка була такою, як колись, - заявив Мушкетик. Та і я була не проти цього, бо при існуванні "великого корита для керівництва" і посполитим щось перепадало, принаймні, не доводилось ходити з простягнутою рукою по спонсорах. Та для цього треба було повернути колишнє, але ж не на те його зрікалися... Отож, доводилось шукати схему, щоб рішенням Кабінету Міністрів передане Спілці майно служило літературі, а не було "прихвизоване" групою осіб, до чого йшлося.

Ніби ж по-доброму розійшлися, обмінявшись на прощання книжками, де поставили дату зустрічі. Та незабаром у "Літературній Україні" з'явилася невеличка стаття "А істина одна" за підписом Юрія Мушкетика. Там мене, "претендента на посаду голови НСПУ", звинувачено у недопустимому "збої пам'яті": бачте, зустрічалися ми восени, і тоді Юрій Михайлович "урезонував" мене, закликав до розсудливості.

Було таке. Тільки не в 2004-му, а років на двадцять раніше. Викликавши мене телеграмою буцімто на засідання Президії, Мушкетик заходився виконувати партійне доручення.

- Навіть не уявляєте, які високі інстанції ви розгнівали! - сказав він,

- А що - ЦК?

- Ні, трохи нижче. Обком.

- Ну, переживуть...

Тоді я розслідувала скаргу вихователки дитячого садка радгоспу "Пуща-Водиця" Галини Шуст, котра посміла покласти на стіл директора список осіб, прописаних у Києві в обхід закону. (Прізвище цього директора, котрий і взяв на забезпечував "спецстіл" полуницею, не пам'ятаю, та й не варто згадувати, бо він погано кінчив). Цю жінку, як тоді водилося, запроторили до божевільні, і, щоб зняти діагноз, вона мусила їздити до Москви, до Інституту психіатрії імені Сербського. Далі був розгляд судового позову, і мене, котра підготувала "неправильний" матеріал для преси, належало, звичайно ж, закласти до розсудливості. Мені було не звикати до неприємностей, тож, зрозумівши, що наша розмова результатів не дасть, Мушкетик сказав:

- Я вас поважаю. У Спілці небагато таких, кого зачіпають чужі проблеми.

На тому й розійшлися: до наступного гучного інциденту з приводу моєї "скандальної особи". А наступними були події навколо річки Уж.

Тоді на дуже високому рівні було прийнято рішення спрямити її звивисте річище, та не традиційними способами, а спрямованим вибухом, навіть варіант ядерного розглядався. Завезли на берег вибухівку й 600 тонн навіть устигли висадити в повітря - за 20 кілометрів по прямій від Чорнобильської АЕС. Плас-том попливла глушена риба, в криницях навколишніх сіл щезла вода, в хатах полетіли шибки й по стінах пішли тріщини... На заваді цього великого злочину проти природи став державний рибінспектор Данило Кулиняк, але система "откатів", мабуть, працювала й тоді, бо у відповідь розгорнулося просто-таки навіжене його цькування. Куди вже далі! Високий міліцейський чин, зібравши в себе браконьєрів, фактично благословив їх на помсту зухвальцю. Ті ж, повернувшись із "наради", написали до однієї з московських газет колективного листа з протестом проти поведінки властей: вони розуміли, на чиему боці правда. Про ці події йдеться в книжці Данила Кулиняка "Між берегами".

Під час зборів Київської письменницької організації я звернулася з трибуни до колег, просячи допомоги, бо на нашу з Кулиняком адресу такі погрози сипалися, що вже й студентські природоохоронні дружини приїздили боронити нас. Адже йшлося не тільки про річку Уж, а й про безпеку Чорнобильської АЕС.

Було багато розпитувань у кулуарах, але... ніякої підтримки від СПУ як авторитетної тоді творчої організації я не дістала.

А потім ЧАЕС вибухнула, і дорогі колеги напередимки кинулись патріотично страждати з цього приводу. Добре, хоч мої твори перестали зніматися з журнальних шпальт та книжку, яка мала вийти у видавництві "Веселка", залишили у спокої.

Закінчення у наступному номері.

Завершено фундаментальное семитомное издание "Истории Киевского военного госпиталя". Этот труд генерал-майора медицинской службы профессора Михаила Бойчака, посвящен 250-летию легендарного учреждения, не имеет аналогов.

Миновав старинну арку в масивних крепостных воротах, стены которой словно запечатлели образы многих и многих рыцарей милосердия, я попадаю на территорию непревзойденного медицинского универсума - Главного военного клинического госпиталя Министерства обороны Украины. Сам облик этого пространства на возвышенностях Печерска, с северным и южным входами, прекрасными, преимущественно классической постройки, лечебными и вспомогательными корпусами различного предназначения, зримо переключаясь с современными возможностями медицины, объемно напоминает о славном былом госпиталя. И вот этот путь, на основе многолетних исторических исследований начальника госпиталя доктора медицинских наук Михаила Петровича Бойчака, суммированных в замечательном труде, теперь предстает в поразительных фактах и волнующих подробностях.

Работа над воистину колоссальным проектом потребовала от автора 17-ти лет настойчивых каждодневных творческих усилий. Когда весь архивный, литературный, справочный и иллюстративный материал, во всей его грандиозности, был собран, замечает Михаил Бойчак, возникли новые препятствия и сомнения: как систематизировать и проанализировать огромный массив данных, как изложить главное, не забыв о, казалось бы, второстепенном, но не менее важном? И вот здесь-то на помощь пришли друзья, ряд сотрудников госпиталя, проникшиеся судьбой нашего старейшего в Европе войскового лечебного учреждения. Так, шаг за шагом, рождалась эта энциклопедия совестливости, мужества, достойного выполнения профессионального долга, научных предвосхищений и воплощений во всех отраслях клинической медицины - в прямом отражении чаяний и деяний череды поколений патриотов госпиталя.

Но с чего начал исследователь, какой заряд вертикали поиска дала книга первая труда в виде семисотпятидесятистраничного тома, генерировавшего и последующие тождественные по формату специализированные выпуски? Ее темой были избраны как бы затерянные в тумане времени сведения о госпитале как учебной и научной базе медицинского факультета Св. Владимира, а затем Киевского медицинского института. Почти столетие, подчеркивает автор в предисловии к этой, по сути, главной книге, госпиталь являлся основной материей развития Альма-матер. В отделениях госпиталя работал цвет киевской медицинской науки, здесь формировались и укреплялись школы выдающихся терапевтов В.Т. Покровского и Ф.Г. Янковского, хирургов А.Х. Ринека, Н.М. Волковича, А.П. Крымова, урологов А.А. Чайки и А.Г. Радзиевского, дерматовенерологов М.И. Стуковенкова и С.П. Томашевского, невролога Б.Н. Маньковского. Именно здесь В.Т. Покровский ввел первые в университете клинические лекции, хирург А.С. Яценко, с мировым приоритетом, впервые применил пересадку кожи для закрытия раневой поверхности, а воспитанник военно-фельдшерской школы при госпитале С.Л. Тимофеев впервые в Украине организовал на госпитальной базе кафедру военно-полевой хирургии Киевского медицинского института.

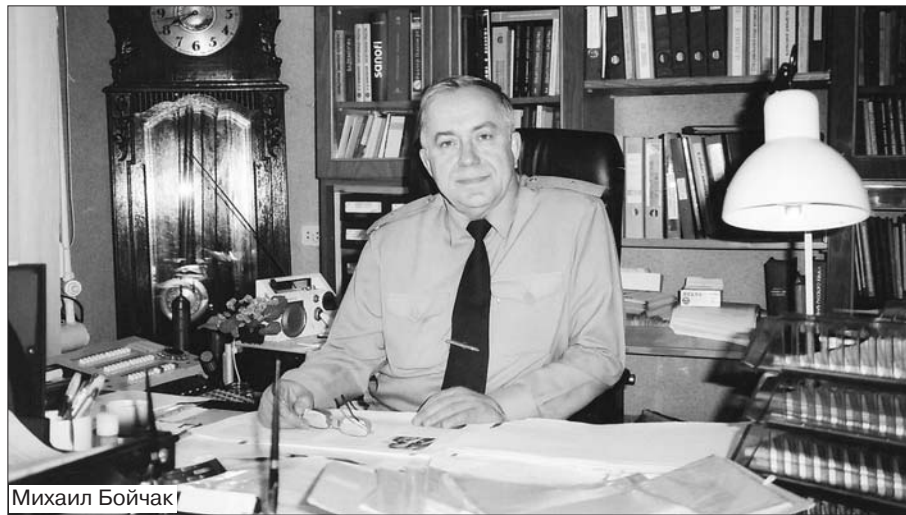
С другой стороны, знаменательно, что рядом кафедр прославленной в стране высшей медицинской школы в Киеве руководили воспитанники госпиталя В.П. Образцов, К.П. Тарасов, С.И. Чи-

рьев, Е.Г. Черняховский, Г.И. Бурчинский, И.Н. Ищенко, Я.А. Шварцберг, А.Р. Маслов и др. Словом, это было путешествие в неизвестное. И вот появились уникальные по первичной документальной основе очерки "Н.В. Склифосовский как военно-полевой хирург", "Выдающийся отечественный гистолог профессор А.Г. Черняховский на службе в госпитале", "Генерал-майор медицинский службы А.А. Чайка. 30 лет службы в госпитале", "Вклад ученых кафедры хирургической патологии и терапии А.Д. Павловского и М.М.Дитерихса в развитие военно-полевой хирургии", "А.М. Пучковский - руководитель клинического отделения болезней уха, горла и носа с 1921 г. по 1937 г.", "Д.К. Заболотный как военный врач". В сущности, это очерки, достойные пера исторического романиста.

Итак, исходный том как прототип дальнейших изысканий появился. И поскольку в его основу были положены сотни архивных и библиографических источников, автору становилось ясно: перед читателем лишь истоки необходимого, но и невиданного историко-литературного марафона. Так, в борениях, созидались другие книги этого хронологического синописа. В следующей из них, касавшейся собственно госпитальной проблематики, была как бы заново прочитана летопись заведений в XVIII-XIX столетиях, в отражении первых кровопролитных войн императорской России. Издание этого тома было непосредственно приурочено к 250-летию госпиталя как первоначаль-

ных, начиная с далеких, почти легендарных времен становления госпиталя, заслуживает достойного освещения и исторического осмысления. В объективных фактах автор представляет спасительные усилия медиков госпиталя в российско-турецких конфликтах и в войне 1812 года, обрисовывает научные портреты главных докторов - М. Чернобаева, И. Мейснера, А. Генрицы, М. Соколова, И. Протопова. Обрисована работа госпиталя в период Крымской войны 1853-1856 гг., когда, например, представитель госпиталя А. Генрица обеспечил в Севастополе, своими разумными стратегическими мерами, надежное укрытие раненых от обстрелов. М. Бойчак разыскал "Воспоминание о Восточной войне 1853-1855 гг.", принадлежащее перу доктора А. Генрицы, и привел несколько строк из этого манускрипта: "Находились среди войсковых медиков и такие, которые смело встречались с неурядицами, открыто, но всегда настойчиво и холодно требуя должного. Только такие упорчивались в войсках и если не были общепризнаны, то все же признавались дельными". Под руководством Н.И. Пирогова, продолжает автор, А.А. Генрица подготовил монографию об огнестрельных ранах желудка. Н.И. Пирогов ссылался на эту работу в своих "Началах военно-полевой хирургии".

Или такая гуманистическая деталь. В госпитале надлежащим образом пользовали и военнопленных турок, участвовавших в противостоянии с Россией, - 116 офицеров и 2913 нижних чинов.

Михаил Бойчак

ного материка военной медицины в Украине. Оно увидело свет в 2006 году. Здесь снова уместны детали. Дата основания госпиталя, хотя традиционно ее относят к 1755 году, оставалась все же несколько спорной и дискуссионной. И сенсационное доказательство было найдено! Самые ранние документальные упоминания Киевского военного госпиталя уже в 1759 году, пишет Михаил Бойчак, удалось отыскать в "Сказках офицеров Нежинского полка, Киевского гарнизона", хранящихся в Институте рукописей Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского. Поручик Иван Скурницын в автобиографической "Сказке..." сообщил, что, будучи участником Семилетней войны в 1759 году в боях при Франкфурте, был ранен в правую ногу и левое бедро. Его отвезли в Киев, где лечили в госпитале. Всего несколько строк в массивном томе, но как много они стоят... Ведь в них словно в капле воды видны масштабы поисковых "погружений" автора, фундаментальности и первичной работы. Только ссылки на источники занимают 80 страниц. А автографом к рассматриваемой книге служат слова Гипократа: "Врач должен знать, что было до него, если он не желает обманывать себя и других".

И вот последовал дальнейший научно-исторический маршрут в госпитальную "землю обетованную". Он, как подчеркивает М. Бойчак, предопределялся несколькими приоритетными ориентирами: ведь госпиталь в Киеве - несомненно одно из самых солидных сосредоточений в профиле военной медицины на территории Российской империи, а затем УНР, СССР в составе Советского Союза и Независимой Украины, причем в его стенах получили помощь, без преувеличения, миллионы защитников Отечества. А следовательно, тут, в госпитальном клиническом пространстве работали и работают тысячи врачей, деятельность ко-

торых, начиная с далеких, почти легендарных времен становления госпиталя, заслуживает достойного освещения и исторического осмысления. В объективных фактах автор представляет спасительные усилия медиков госпиталя в российско-турецких конфликтах и в войне 1812 года, обрисовывает научные портреты главных докторов - М. Чернобаева, И. Мейснера, А. Генрицы, М. Соколова, И. Протопова. Обрисована работа госпиталя в период Крымской войны 1853-1856 гг., когда, например, представитель госпиталя А. Генрица обеспечил в Севастополе, своими разумными стратегическими мерами, надежное укрытие раненых от обстрелов. М. Бойчак разыскал "Воспоминание о Восточной войне 1853-1855 гг.", принадлежащее перу доктора А. Генрицы, и привел несколько строк из этого манускрипта: "Находились среди войсковых медиков и такие, которые смело встречались с неурядицами, открыто, но всегда настойчиво и холодно требуя должного. Только такие упорчивались в войсках и если не были общепризнаны, то все же признавались дельными". Под руководством Н.И. Пирогова, продолжает автор, А.А. Генрица подготовил монографию об огнестрельных ранах желудка. Н.И. Пирогов ссылался на эту работу в своих "Началах военно-полевой хирургии".

от 1916 г., хранящееся в музее госпиталя: "Проживающие в гор. Киеве жены и дочери военнослужащих, а также других лиц в различных учреждениях гражданского ведомства обращаются ко мне с просьбами допустить их безвозмездно к исполнению в госпитале обязанностей по уходу за больными и ранеными в помощь сестрам милосердия Мариинской общины Красного Креста. Ходатайствую о таком решении для вышеуказанных лиц".

Четвертая книга в описываемом цикле, изданная в 2007 году, названа "Киевский военный госпиталь во второй половине XX столетия. Главный военный клинический госпиталь Министерства обороны Украины". Один из самых ярких разделов - госпиталь и Великая Отечественная война - воспринимается как героическая эпопея. На фронт сразу же ушли ведущие врачи госпиталя, более 100 медицинских сестер. Автор воссоздает плеяду врачей и медсестер госпиталя, самоотверженно работавших по маршрутам движения госпиталя, после выхода из Киева, в Харьков, Томск, Балашове, Славянске. Особые страницы посвящены неустанной хирургической деятельности одного из ведущих хирургов госпиталя генерала И.Н. Ищенко, являвшегося главным хирургом ряда фронтов и армий, включая бои в Сталинграде. Следуя принципу - правда и только правда, М. Бойчак описывает перипетии лечения командующего 1-м Украинским фронтом генерала армии Н.Ф. Ватутина, после ранения 29 февраля 1944 г., оказавшегося, к сожалению, неудачным...

Мы переходим к заключительным томам - "Хирургические и терапевтические клиники отделения" (2009 г.) и "Диагностические и вспомогательные подразделения. Госпитальные храмы. Подготовка кадров" (издана в 2009-м, но пришла к читателю в нынешнем году). Снова удивительные факты и даже откровения. Так, травматолог Л.Н. Анкин своей докторской диссертацией "Стабильно-функциональный остеосинтез" фактически доказал преимущества своих предложений в сравнении с методами Г.А. Илизарова, спорить с которым было в период его славы опасно. Встают летописи клиники инфекционных болезней, с применением ее начальником М.М. Городецким уникальных лечебных методов, отделений абдоминальной малоинвазивной хирургии, клиник повреждений, торакальной и сосудистой хирургии, нейрохирургии и других.

Символичным в этом отношении, характеризующим госпиталь в целом, встает Указ Президента Украины Л. Кучмы от 12 июня 1995 г.: "За мужність і самовіддані дії у рятуванні людей під час спалахів холери та дифтерії, високу лікарську майстерність, постановляю: нагородити відзнакою Президента України - хрестом "За мужність" начальника інфекційного центру Головного військового клінічного госпіталю - головного інфекціоніста Міністерства оборони України полковника Городецького Марка Михайловича".

Как и другие книги, заключительный том украшают примечательные фотографии, на одной из них, перед началом священнического богослужения в восстановленном госпитальном храме, запечатлены блаженнейший митрополит Владимир, министр обороны Украины А.И. Кузьмук, начальник госпиталя М.П. Бойчак.

В предисловии к этому поучительному тому, с эпиграфом А.С. Пушкина "Еще одно, последнее сказанье, и летопись закончена моя...", указывается, что именно в госпитале, впервые в России, было применено рентгеновское исследование, что тут был открыт новый класс медицинской аппаратуры для лечения мочекаменной болезни и впервые в мире с помощью созданного в госпитале аппарата "Байкал" в 1972 г. был разрушен камень в мочеточнике.

Можно было бы продолжить обзор и далее, но пора поставить точку, чтобы привести итоговые слова Михаила Петровича Бойчака: "История создается уже сегодня, и на будущее у госпиталя большие планы. Не верится, что эта работа завершена. Все книги написаны как на одном дыхании. Амбициозные эмоции вызывают в памяти следующие слова римских консулов при передаче полномочий преемникам: "Я сделал все, что смог, пусть те, кто могут, делают лучше". А переполняющие госпитального врача чувства заставляют надеяться, что на этих книгах история Киевского военного госпиталя не будет завершена, что наши последователи продолжат летопись госпиталя в будущем".

Юрий ВИЛЕНСКИЙ

Він уникає порожнього публічного галасу, не світиться на телеекранах і взагалі говорить неголосно. Та саме завдяки авторитетній думці й знанням відомого вченого, академіка, директора Інституту археології НАНУ Петра ТОЛОЧКА ми дізнаємось про найвизначніші віхи з минулого Київської Русі й нашої столиці. Про це, і не тільки, розповів Петро Петрович під час творчої зустрічі у київській бібліотеці імені Ошера Шварцмана, після якої і почалася наша розмова.

- Петре Петровичу, починаючи з пербудовних часів, дехто дорікав Вам, мовляв, у парі з відомим російським академіком Борисом Рибаківим Ви визначили 1500-літній ювілей Києва на догоду партії і уряду. Причому, одні, критикуючи, вважали, що Київ молодший, а дехто, навпаки, закидав, що Ви зробили місто надто молодим. Чи змінилася з того часу Ваша думка щодо віку "матери городов русских"?

- Як ви розумієте, твердого документа про закладку першого каменя й міста Києва в нас немає. Так, як, скажімо, в Єревані, де, зводячи фортецю Єребуни, вказали дату її побудови. В нас є народний переказ про заснування Києва трьома братами - Кием, Щеком і Хоривом та сестрою їхньою Либіддю, зафіксований у недатованій частині літопису. Хронологію приблизно можна вирахувати шляхом, так би мовити, зарубок. Тобто подивитись, що зафіксовано раніше і що йде за цим. Так от, заснуванню Києва в літописі хронологічно передують відвідини київських гір Апостолом Андрієм Первозваним, котрий мовив, що "бути тут граду великому й благодаті Господній". А після згадки про трьох братів іде розповідь про проходження повз Київ білих угрів. Перша з подій відбулась у I столітті нашої ери, а друга - у VII-му. От у цих межах і можна переміщувати переказ про братів, іншими словами - дату заснування Києва.

Іще Іван Франко досліджував це питання і вважав, що Київ існував за часів Костянтина Великого, тобто у IV столітті. А Борис Рибаків відносив цю дату до VI століття, тобто до часів імператора Юстиніана (527 - 565 рр.). Збереглося письмове свідчення візантійського історика Прокопія Кесарійського, де йдеться про те, що на третьому році правління Юстиніана до нього на службу прийнято анта Хільбудія і призначено страстигом Фракії (північно-візантійської провінції). І там-таки згадка про посольство від антів, яке просило в Юстиніана передати слов'янам дунайську фортецю Туріс, за що слов'яни зобов'язувались охороняти північні дунайські кордони. Усе це теж вкладається у часи Юстиніана.

Якщо ми продовжимо оповідь далі, як передав її літописець Нестор, то виявляється, що князь Кий здійснив подорож до Константинополя, був із почестями прийнятий константинопольським імператором, ім'я якого, на жаль, невідоме, і, повертаючись до Києва, нібито спробував закріпитись на Дунаї й заснував фортецю Києвець. Тобто, усе сходиться на тому, що це, скоріше за все, VI століття, на що вказують і знайдені в нас монети Анастасія Першого (кінець V ст.) і Юстиніана Першого - це, як я вже казав, перша половина VI століття. Таких монет було знайдено небагато - до п'яти, але вони є. Наступний, вже досить масовий масив знайдених у нас монет - VIII і IX століття. Борис Олександрович Рибаків вважав, що Києву, просто кажучи, 1500 років. Я з ним і тоді був згодний, і зараз не змінив свою точку зору на вік міста. Твердження про те, що Київ засновано задовго до нашої ери, взагалі не хотілося б коментувати.

Скажу лише, що ми, можливо, дали Києву дещо більше років, ніж йому виповнилося реально, але, з іншого боку, якщо вже немає абсолютно точних даних, то чому було не відсвяткувати 1500-літній ювілей ще за нашого життя.

- Кілька років тому Ви висловлювали свій сумнів, а точніше - свою упевненість у тому, що в церкві Спаса на Берестові перебуває зовсім не прах Юрія Долгорукого, як прийнято вважати багатьма. Чи не змінилася Ваша точка зору за останні роки?

- Справа в тому, що коли востаннє в районі цього храму проводились розкопки і знайшлися останки, то ті, що знайшли їх, справді вирішили саме так: от у попередні роки колеги шукали і не знайшли, а нам пощастило знайти поховання із славного роду Рюриковичів.

Усе це сподобалося журналістам і поважним людям із Москви - все-таки, мовляв, знайшовся прах засновника їхнього міста. Почали приїжджати сюди й просити, щоб віддали їм цей прах. А з іншого боку, наші націонал-патріоти загорілися ідеєю обмінити його на прах Олександра Довженка, який покійся у Москві. Хоча це, з моєї точки зору, сам по собі абсолютно аморальний торг. Тим більше, немає ніякої гарантії, що це прах Юрія Долгорукого. І навіть навпаки: я впевнений, що це не його прах.

На древньому кладовищі в районі храму Спаса на Берестові відомо кілька поховань князівської родини. Серед них поховання Гліба - сина Юрія Долгорукого, а також сестри Гліба. Та самі характеристики кістяка, який приписують

дальних - про вік Софії Київської...

- Справді, тут є реальна загроза міжнародного скандалу, пов'язана із тим, що співробітники цього музею раптом вирішили зробити Софію старшою.

Дві пані - Куковальська й Нікітенко дійшли висновку, що Софійський собор зведено не за часів Ярослава Мудрого в межах 1017 - 1037 років, а раніше - князем Володимиром. На це їх сподвигнули нібито графіті Софії Київської. Як відомо, на Русі цифрові позначки передавалися буквами. В жодному випадку читатись не вдалося. Виявивши перші дві цифрові букви, софійські "мудреці" дві інші додумують і отримують дату 1018 рік. Останнім часом вони начебто знайшли й графіті 1011 року. Окрім того, посилаються на твердження Петра Могили, також софійського писаря XVIII ст., в яких фігурує 1011 рік. Та це ж не джерело для встановлення дати заснування Софійського собору, а лише припущення. До речі, Петро Могила вважав, що Володимир Святославович був будівником і храму Спаса на Берестові.

Джерелом для хронології Софії Київської є літописи, київські й новгородські, а також "Слово про закон і благодать" митрополита Іларіона, сподвижника Ярослава. Названі пані оголосили ці відомості фальсифікатом догідливого Ярослава літописця, а свої "одкровен-

лаштовуюсь під сильних світу цього. Не робив цього ніколи. Не підлаштовувався і під помаранчеву команду. Тому я навіть радію, що вони проігнорували моє...ліття, бо незручно було б отримувати з їхніх рук якусь цяцкку.

Щодо віку, то для мене, як і для багатьох людей науки, культури, мистецтва, це поняття - умовне. Як працював, так і працюю досі. Мені навіть здається, що зараз я працюю більше і краще. Нині от дописую монографію "Власть в Древней Руси". А перед тим видав книгу "Давньоруські літописи і літописці X - XI ст.", як російською, так і українською мовою. Так що - працюю.

- А от цікаво, як Ви взагалі стали археологом?

- Знаєте, журналісти завжди чекають від мене відповіді на зразок того, що я, мовляв, з дитинства мріяв... Ні, не мріяв. І познайомився з археологією, вже навчаючись в університеті. От історію я завжди любив і добре знав. Мої старші брати також пройшли, можна сказати, "історичний" шлях, і це теж, звичайно, певним чином вплинуло на моє захоплення історією. А от археологія з'явилася у моєму житті доволі випадково. Коли на третьому курсі нас розподіляли по кафедрах (а мені дуже не хотілося потрапити в сучасну історію), одна моя однокурсниця запропонувала: "А давай запишемось на археологію". Це було 1957-го. От відтоді й до сьогодні я записаний в археологію. У 1958 році пройшов школу археологічного дослідження в одного з найвидатніших археологів радянської доби академіка Бориса Рибаків у Любечі. Потім їздив на розкопки з Василем Йосиповичем Довженоком. Так і приживався.

Та коли зараз аналізую своє життя, то розумію, що вибір мій був усе-таки не випадковий. Адже я народився в селі Пристроми Переяслав-Хмельницького району Київської області й виріс практично на давньоруському городищі. У нас це місце над Трубежем на околиці села називалося Горби, і ми з друзями проводили там час і влітку, і взимку, навіть не підозрюючи, що це за місцина. А коли я вже був студентом, то, приїжджаючи додому, досліджував місцевість і зробив висновок, що це давньоруське городище X століття, яке побудував князь Володимир Святославович, - так званий Бронь-Княж, про що написано, зокрема, й у літописі. За всіма даними ця фортеця якраз підходить під те місце, де я жив. Можливо, якщо воно і вплинуло на мою подальшу долю археолога. Та скажу відверто, що жодного разу в житті я не пошкодував про свій вибір.

- Як відомо, найвищим піком для Шлімана була Троя, а от Ви що вважаєте своїм найбільшим здобутком?

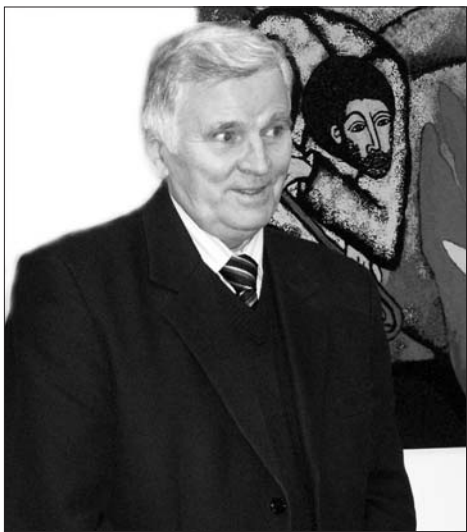
- Моя Троя - це Київ. Мені пощастило, бо я був першим, кого долучили до розкопок Києва після того, як у нас проводилися академічні експедиції, зокрема, під орудою видатного лєнінградського археолога Михайла Костянтиновича Каргера. Професор Василь Йосипович Довженко, який був заввідділом давньоруської археології, "кинув" мене, молодого фахівця, на Київ, і з 1960-х років я почав потроху копати його. Коли у 1970-ті проклали метро, то відкрили древні зруби. Це було вражаюче відкриття. Його ще називали тоді у пресі - "Київські Помпеї". Отже, Київ - стрижневий у моїй дослідницькій долі.

Інтерв'ю взяла Наталія ЛИЗОГУБ

На знімках (фото М. Страковського):

- академік Петро Толочко;

- під час вручення нагород у Посольстві Російської Федерації в Україні восени 2008 року (зліва направо) - Голова Конгресу літераторів України Юрій Каплан, Петро Толочко та академік АМНУ Ісаак Трахтенберг.

Петро ТОЛОЧКО: "Моя Троя - це Київ"

Юрію Долгорукому, дозволяють говорити, що це аж ніяк не він. Справа в тому, що давні літописи характеризують його як статну, велику на зріст, та серед своїх сучасників

Юрій Долгорукий виділявся досить великими розмірами. Чого не можна сказати про кістяк, довжина якого трохи більше 150 см. До речі, досі ніхто не може визначити, чи це чоловічий кістяк, чи жіночий. Скоріше, навіть жіночий і, можливо, належить якраз сестрі Гліба. І аналіз ДНК за давністю років нам допомогти не зможе. Якщо і знайдеться близький родич-нащадок Долгорукого серед тих, хто живе нині, і навіть цей самий аналіз співпаде, то й тоді ми будемо знати лише те, що кістяк цей належить комусь із роду Рюриковичів. Але не більше того.

Нещодавно, до речі, приїжджав далекий родич Долгоруких - князь Долгоруков, і я водив його до цих моців. Все це було дуже зворушливо, й він готовий був надати аналіз свого ДНК, та я йому теж пояснив, що через тисячу років споріднення може виявитись надто далеким і, знову ж таки, суті не прояснить, бо, повторюю, у кращому випадку це тільки може підтвердити, що там знаходиться один із Рюриковичів, а не хто саме. Тому питання зависло.

- І де зараз знаходяться ті "спірні" останки - у храмі Спаса на Берестові?

- Ні, але на території Лаври. Й виходить, що зараз вони, зрештою, нікому не потрібні, крім Москви. Москва й сьогодні б їх забрала. Мені здається, краще, принаймні, захоронити їх у саркофагу назад - поблизу храму Спаса на Берестові.

- А от запитання із розряду скан-

ня" направили до ЮНЕСКО як обґрунтування 1000-ліття Софії. Нібито вже й отримали згоду на внесення цієї дати до ЮНЕСКівських святяч.

Звичайно, це скандал, адже Софія Київська - це не містечкове явище, а загальноєвропейське, нею займаються, в тому числі, солідні вчені Польщі, Франції, Великої Британії, Росії та інших країн. Від деякого з них вже є протестні заяви з приводу цієї дилетантської зміни часу народження Софії.

- І що ж тепер, на Вашу думку, робити?

- Бачте, в ЮНЕСКО теж сидять чиновники, а не вчені й, отримавши з України повідомлення про один із багатьох історичних об'єктів, які перебувають під егідою ЮНЕСКО, не стануть і не зможуть розбиратися в деталях. Моя думка така: потрібно негайно відкликати те звернення, щоб уникнути великих неприємностей. До речі, визначний український вчений-епіграфіст Сергій Олександрович Висоцький, який і відкрив ці самі графіті, нічого подібного там не вичитав.

- Ви - відомий учений, громадський діяч, але Ваш 70-літній ювілей два роки тому пройшов досить тихо... І взагалі, як почуваєтесь у цілком, я б сказала, дорослому віці?

- Я людина самодостатня і не під-

Не было в Дукоре крестьянам никакого житья от жестокого пана. Он и насмехался над людьми всяко, и куражился, и пакости разные измышлял. А уж если чья-нибудь скотина потраву на панском поле учиняла, то хозяина ее пан готов и жизни лишит.

Толстый, неуклюжий, с красными злыми огоньками в глазах, пан Ошторп на всю деревню ужас наводил. Когда панская карета направлялась в сторону губернского города, Дукора замирала, пока не стихал стук колес по мощеной булыжниками дороге. Не любили пана даже тиуны, которые служили ему верой-правдой. По правде говоря, были они добрее, чем приказчики в Смиловичах или в Турине. Может, поэтому на одном из привалов во время зимней охоты и проговорился тиун Василь своему приятелю:

- Не хочется, Петрок, и денег тех от нашего хозяина-кровопийцы... Ошторп наш и над зверем хочет по-особому поизгаляться: вбил себе в голову, что от болезней своих избавится, если съест сердце медведя.

- Он в еде да питье удержу не знает, прожорлив без меры, где уж тут здоровым быть! А лекарства, гад, в лесу ищет!..

- Молчи, Петрок, вдруг не заметим, как Ошторп из загона вернется. Услышит наш разговор - не сносить нам тогда головы. Давай лучше дров в костер подбросим, а то не успеем еду разогреть... Это же надо, и на охоту еду из местной ресторации заказал. Даже меню на дуб вывесил, чтобы перед соседями покрасоваться!..

А в это время недалеко от приятелей, в сугробе у столетнего дерева притаился Зайка Беляк. Забыв об опасности, зачитался длиннотухим ресторанным меню:

"Похлебка из рябчиков
с пармезаном и каштанами.
Филейчик большой по-султански.
Глаза коровьи в соусе
"А поутру они проснулись".
Хвосты телячьи по-татарски.
Нога баранья столитовая.
Гусь обутый.
Персики соленные.
Кукушки, томленные в меду и масле.
Щеки селедочьи.
Губы лосиные..."

Дочитать меню Зайка Беляк не успел. Как только тиуны начали жаловаться на свое житье-бытье, он притих, вжался в сугроб так, что со стороны и сам казался всего лишь снежным комком. А уж когда один из приятелей об охоте на сердце Топтыгина брякнул, Зайка и вовсе окаменел от ужаса.

"Ну и пан... Недаром меня батюшка с матушкой строго-настрого предупредили, чтобы я не бегал лакомиться яблоневою корой в Дукору даже в самый лютый мороз..."

В застывшем морозном воздухе послышалось улюлюканье охотников, топот лошадей. Зайка начал потихоньку отползать за дуб. А после, уже не остерегаясь, припустил так, что снежная пыль столбом поднялась... Укрывшись под ёлочкой в версте от поляны, Зайка решил немного отдышаться. Да и стоило поразмыслить над тем, как спасти Топтыгина. Видно, дукорского пана не остановит ни мороз, ни даже то, что медведь в берлоге спит. Наоборот, еще проще бедолагу врасплох застать. Эх, удачлив тот медведь, который не попался стрелку, и счастлив тот стрелок, который не попался медведю.

...В прошлом году Зайка попал в неприятную историю. Точнее, и истории-то никакой не было. Так, история... Но последствия могли быть самые печальные.

Только ударили морозы. Снежок, наверное, во второй или в третий раз выпал. Беляк, устав прятаться, вышел на прогулку. Бегал, особо не остерегаясь. Простору, воле радовался. А после, проголодавшись, побежал к деревне капустные кочерыжки и листья искать. А может, где-нибудь на грядке и морковка спряталась, тешил себя надеждой Зайка... В этаких приятных размышлениях он и не приметил, как в лапы к Лисе попал. Патрикеевна, хоть и была сытой, жизнью довольной, а потому прыти

особой не проявляла, а Зайку всё же прихватила. А почему бы и нет, если сам в лапы прискакал?

Так вот, возвращаются они, значит, в лесную чащобу. У бедолаги, которого Патрикеевна на спине тащила, сердце из груди выпрыгивало. Там, где березовая рощица место сосновому бору уступает, встретили они медленно ковылявшего Михаила Ивановича, которому еще несколько дней до сначки оставалось. Лисе-хитроге деваться некуда: придется хотя бы для приличия словечком переболвиться.

- Откуда, милочка, чешешь? И где ты этого горемыку подхватила?

- Из деревеньки, Михаил Иванович, в гостях была...

- Ты скажи еще, что тебя куры с Петухом Кукарековичем на посиделки приглашали, смеху на весь лес будет... И зачем ты в Зайку вцепилась? У Беляка, можно сказать, только жизнь с первым снежком началась. И на тебе - на такую умницу наскочил!

Сказать, что Лиса Патрикеевна очень испугалась, было бы неправдой. Приблизилось Воздвижение, пора было Топтыгину в берлогу укладывать. А уж тогда власть в лесу на всю зиму перешла бы к Лисе и Волку. С другой стороны, еще недельку-другую придется им с Медведем и в лесу stalkиваться, и по дороге в деревню...

- Ты, милочка, добыла зайца - твоя удача. Но давай в одну игру сыграем. Я тебе три загадки загадаю. Если хоть одну разгадаешь, тогда Беляк пусть не обижается - останется он тебе на ужин... Согласна? Тогда слушай... Крылья есть, но не летает, ног нет, а не отгонишь...

Ломала голову Патрикеевна, но ничего так и не

зится?" - подумал Зайка. Вот и снег в этом месте, которое ветра стороной обходят, не такой колючий. Рыхлый, кое-где старая трава и порыжевший мох торчат. "...А если я не смогу разбудить Топтыгина? Или не сразу он поймет, что за беда ему грозит? А вдруг отойдет он от берлоги - снова прикорнет под каким-нибудь деревом или кустом? Чем не легкая добыча для охотников? А что, если..."

Отряхнувшись от снега, Зайка направился в сторону деревни. Уже в сумерках прискакал Беляк в Дукору. Миновал панскую усадьбу, хотя так и подмывало подобраться поближе к помещицкому дому, залитому ярким светом... Наконец оказался Беляк у небольшой деревянной хатки. Легонько стукнул лапкой несколько раз по дверной скобе.

- Кто там к Тимоху лезет, сон мой крадет? - в сенях вслед за звуком шагов раздался тревожный голос.

- Это я, Зайка Беляк...

- Да ты, брат, сам в печь лезешь... Вот прищемлю тебя сейчас дверью - до чего вкусная похлебка из тебя выйдет!

- Дяденька, не торопись. Беда меня привела. Топтыгин от руки пана вашего погибнуть может.

- Да какой же дурак зимой Михаила Ивановича из берлоги будет подымать?! Хотя такой пан, как Ошторп, на все способен. Жалко Топтыгина. Он нам беды никогда не чинил. Наоборот, про урожай наш заботится: обходит по весне голые еще поля, прогоняет с земли злую силу...

- Кто-то Ошторпу в голову вбил, что сердце медведя его от болезней избавит...

- Да пусть бы водки меньше пил - вот и все лечение... Но как же мы, беднота-голытьба, Михаила Ивановича спасем?

- Да я вот что придумал... Медведь из берлоги выходит на Благовещение, до которого несколько недель. А мы Благовещение приблизим, пусть простят нас наши предки, а после мы и у Топтыгина прощения попросим. Но зато проснется Михаил Иванович по-настоящему, вылезет из берлоги, к весне станет готовиться. Будет настороже...

- Теперь я тебя, Беляк, понял: комоедицу нам надо устроить, чтобы Михаил Иванович и в самом глубоком сне услышал, что пора из берлоги на свет белый выбираться.

И в Дукоре, и по всей Беларуси, и в других сторонах славянского мира был такой обычай: комоедицу праздновать. Накануне Благовещения крестьяне совершали особый обряд, готовили медвежьи лакомства, делали "комья" - олады из гороха, варили овсяный кисель, из сушеной ботвы репы готовили вкусную похлебку. А после, отведав всех блюд, выходили во двор и долго перекатывались с боку на бок, будто бы именно так медведь из берлоги вылезает. Праздничный шум-гам доносился до леса - и медведи в самом деле начинали из своих берлог выбираться...

- Возвращайся, Зайка, в лес, - наказал Тимох, - а мы с соседями все сделаем как следует. Ты же сторожи Топтыгина у берлоги. Вылезет Михаил Иванович на волю, глаза продерет, всё ему и объясни. Пусть уж на нас не сердается, что раньше времени разбудили. Да еще скажи, пусть поскорее уходит из Дукорской пущи, подальше от поганого Ошторпа.

Так Беляк и сделал. Хоть и удивился Михаил Иванович, но выслушал Зайку внимательно. Поблагодарил его от всего сердца и, не мешкая, двинулся в сторону густых Игуменских лесов. С того времени и не водятся медведи в Дукорской пуще. Сгинул давным-давно и злодей Ошторп. А о комоедице в деревне помнят, и когда приходит весна, старики рассказывают детворе историю о том, как самого Топтыгина их, дукорский, Зайка Беляк вместе с крестьянами спас.

Перевод с белорусского Ирины Шавляковой

Алесь КАРЛЮКЕВИЧ
(Минск)

Как Зайка Топтыгина спас

сказка

придумала. А Медведь новую загадку подбросил:

- Соломенное поле, забор лубяной, семена белы, всходы черны.

- Михаил Иванович, не знаю, дорогой ты мой! Давай поскорее третью! Неужели я такая глупая...

- На гору бегом, с горы кувыркком... Думай хорошенько, условие-то помнишь?..

Не отгадала. Вздохнула горько:

- Вроде и не дура, а что-то голова моя не варит.

- Ты марципласы-выкрунтасы не наворачивай, а отгадки слушай. Первая загадка - о рыбе. Вторая - о курице. А третья - о зайце. Полакомиться всеми ими любишь, а знать о них ничего и не знаешь.

Отпустила Лиса Патрикеевна Зайку Беляка...

С того времени прошел не один месяц. И надо же было так случиться, чтобы угроза нависла над косолапым.

"Воспоминания делу не помогут, надо что-то придумать", - кувыркнулся малыш пару раз через голову и побежал берлогу искать, чтобы разбудить Михаила Ивановича, пока беда не случилась.

Впереди Беляка ждала небольшая низина. Зайка набрал разгон, собираясь ее одним махом одолеть, но, прыгнув, зацепился за верхушку березового прутика и упал. Распластавшись на дне низины, Беляк едва не заплакал. Но какой-то новый запах ударил в нос шустрику. "Уж не весна ли бли-

Газета
«Література та життя»
Видавець -
Всеукраїнська творча спілка
«Конгрес літераторів України»
Свідцтво КВ № 12997-1881Р
від 20 серпня 2007 року
Передплатний індекс - **99510**

Головний редактор -
Станіслав Бондаренко
Редколегія:
**Валерій Басиров, Ірина
Іванченко, Юрій Кириченко,
Анатолій Кримський, Наталія
Лизогуб, Лариса Скорик,
Володимир Спектор, Петро
Толочко, Ісаак Трахтенберг,
Леонід Череватенко,
Володимир Шевченко**

Комп'ютерний дизайн -
Марат Страковський
Наша адреса:
Конгрес літераторів України
вул. Ярославів Вал, 36, оф. 201,
Київ, Україна
E-mail: lit_life@inet.ua
www.literator.in.ua

**Редакція може не поділяти
думки автора.**
**Рукописи не рецензуються
та не повертаються.**
**При підготовці до друку
редакція має право на
стилістичне редагування
та скорочення матеріалів.**

**Редакція залишає за
собою право листуватися
з читачами лише на
сторінках газети.**
**За зміст рекламних
оголошень несе
відповідальність
рекламодавець.**
Наклад - 5000 прим.